

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

УДК 94 (477)

о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко

З НОВИХ ДОКУМЕНТІВ ДО ІСТОРІЇ СІВЕРЩИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XVII-XVIII ст.) (Частина 6)

У публікації представлені віднайдені в архівах документи І. Самойловича, І. Мазепи, І. Скоропадського та інших старшин.

Ключові слова: *універсал, лист, гетьман, монастир.*

Тут ми продовжуємо вводити до наукового обігу документацію, яка стосується Сіверщини (про наші пошуки в архівосховищах Києва і необхідність публікації документів з історії Сіверщини вже говорилося у попередніх частинах даної статті).

Усього в цій частині статті наводяться тексти 47 документів, які походять переважно з Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі – ІР НБУВ), Національної бібліотеки Польщі у Варшаві (далі-БН), фондів Конопцького музею, а окремі документи були виявлені в фондах ІМФЕ (Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України). Серед документів цієї частини нашої статті необхідно знову виділити ті, котрі доповнюють «Український Дипломатарій XVI-XVIII ст.». З гетьманських документів це унікальні універсали генеральної старшини (№ 2, 3) та універсал Івана Скоропадського (№ 16), листи Івана Мазепи (№№ 7, 9, 12, 15), один лист Івана Самойловича (№ 4). З полковницьких документів представлені листи Федора Коровки-Волського, Семена Палія та Самуся. До цих документів прилягає універсал-фальсифікат 1636р. Єжі Оссолінського, великого коронного канцлера Речі Посполитої (№ 1). Їхніми адресатами виступають ченці Свято-Микільського Крупецького і Свято-Микільського Рихлівського монастирів (№№ 1, 3), гетьман Іван Мазепа (№ 8, 9, 11), вірогідно гетьман Іван Скоропадський (№ 19), Іван Сірко (№ 4), стародубський полковник, вірогідно Михайло Миклашевський (№ 16-а), київський митрополит Варлаам Ясинський (№ 7), московські царі Іван V та Петро I (№ 12), король Речі Посполитої Ян III Собеський (№ 10).

У першому документі канцлер Є. Оссолінський на клопотання Адама Киселя надає маєтності Крупицькому монастиреві. Однак тут є серйозні підозри щодо автентичності документа. Адже Оссолінський став канцлером тільки у 1643 р., любомльським старостою у 1639 р., а універсал датований 1636 р. Кисіль же став київським і брацлавським воєводою в 1648-1649 рр., а до того він був чернігівським каштеляном (і то з 1639 р.). Якщо в універсалі копіїстом помилково написана дата, то треба врахувати, що з 1648 р. в Україні палала Національно-визвольна війна українського народу 1648-1658 рр. і влада Речі Посполитої на значній її території, особливо Лівобічній Україні, була суто формальною. До того ж Кисіль став київським воєводою після укладення Зборівського миру 18.08.1649 р., а Оссолінський помер 9.08. 1650 р. Отже, фальсифікат? На це питання важко відповісти без спеціального додаткового дослідження. А

© о.Мицик Юрій Андрійович – доктор історичних наук (м. Київ);

© Тарасенко Інна Юріївна – кандидат історичних наук (м.Київ).

до фальсифікатів і того, як вони продукувалися в ті часи, ми ще повернемося нижче.

Універсали № 2-3 1672 р. є рідкісними. Вони були видані Петром Забілою, Іваном Самойловичем та Іваном Домонтовичем у часи міжгетьманства (Дем'ян Многогрішний був скинутий, а Іван Самойлович ще не був затверджений) і скеровані насамперед до чернігівського полковника (вірогідно Василя Дуніна-Борковського), козакам Понорницької сотні (суч. Понорниця Коропського р-ну), а також глухівському сотнику (очевидно, Якову Жураківському). Перший з них стосується Свято-Микільського Рихлівського монастиря. У ньому стверджуються права обителі на села Будище, Городище й Вишенки (села суч. Коропського р-ну) і на два млини. Другим універсалом береться під протекцію Михайло Миклашевський і надається йому с. Озірки (нині – с. Озерки в Курській області РФ).

Лист І. Самойловича до Івана Сірка, знаменитого кошового отамана (№ 4), був писаний у відповідь на його послання з проханням про допомогу. Гетьман відмовився йому допомагати, посилаючись на Андрусівський мир 1667 р., та й є загальновідомою його неприязнь до Сірка. До того ж (тут Самойлович мав рацію), коли писав про нещирість Речі Посполитої щодо України. Треба врахувати і те, що гетьман виступає як царський вірнопідданий і посилається на царський указ, за яким деякі правобічні землі анексувалися на користь Московської держави. У двох наступних регестах вересня 1676 р. (№№ 5,6) подані новини, в яких згадується стародубський полковник Петро Рославець, каденція якого припадає на 1668-1672, 1673-1676 рр. У центрі уваги новин старшинська козацька рада, що відбулася 17.03.1676 р. На ній мали відбутися вибори нового гетьмана Правобережної України замість Ханенка, який пішов у відставку і спочатку оселився у Козельці. Хоча на булаву претендував Рославець, але було обрано лівобічного гетьмана Івана Самойловича.

У наступних листах представлена «мазепіана». Спочатку йдуть листи гетьмана Івана Мазепи (№№ 7, 9) до київського митрополита Варлаама Ясинського та московських царів Івана V та Петра I. Тут ідеться про три сюжети. У першому листі міститься привітання Ясинського з нагоди його висвячення на Київську митрополію (тут є певне розходження в датуванні між даними тексту листа і записом копійста, можливо, копійст проставив як дату написання листа дату його отримання у Москві). У другому листі Мазепа просив царів про відправку в Київ будівничого Йосипа Дмитрієва. Це особливо важливо, бо Богоявленський монастир XVII ст. був підірваний у 1935 р. з наказу атеїстичної компартійної влади і історія його спорудження і добудови (як у цьому випадку) малодосліджена. У третьому листі Мазепа клопочеться про висвячення майбутнього луцького єпископа Діонісія Жабокрицького київським митрополитом Варлаамом Ясинським. До них прилягає лист 1701 р. (№ 13) матері Івана Мазепи – ігумені Марії-Магдалини Мазепи, яка задумала збудувати кам'яну церкву в ім'я Вознесіння Христова і просила братію Свято-Михайлівського Видубицького монастиря збудувати на їхніх землях на р. Либеді цегельні. Такий дозвіл вона отримала, видубицька братія навіть передавала їм свої цегельні. Після збудування церкви всі цегельні (навіть новозбудовані) мали бути повернені у власність Видубицькому монастирю. Цей документ зберігає оригінальний підпис-автограф Марії-Магдалини, що значно збільшує його джерельну цінність. Його було надруковано у вигляді фотокопії оригіналу Т. Яковлевою-Таїровою. Ми ж подаємо його у сучасній транскрипції. Відзначимо, що цією дослідницею був надрукований батуринський архів Мазепи (вірніше те, що збереглося з його первісного складу), і в реєстрі «латинських и полських» його листів знаходяться згадки ще про три листи Марії-Магдалини (два листи до Івана Мазепи, один – до якогось Селезневича) (1).

Далі йдуть листи, писані до Мазепи. Насамперед це лист 1702 р. одного з лідерів антипольського повстання Самуся (№14). У ньому сповіщається про взяття повстанцями Білої Церкви і прохання посилити її гарнізон військами (тут Самусь прагне засвідчити свою лояльність до царя, хоч об'єктивно такі дії робили повстанців союзниками Швеції). Тут же він згадує про хворобу Семена Палія («зіло немощен сам Палій») і перераховує основні трофеї, які дісталися повстанцям у Білій Церкві. Не менш цікавий розлогий лист 1691р. білоруського шляхтича Василя Красинського (№ 8), у котрому він дорікає

Мазепі за передачу білоруських міст Речі Посполитій, бо це загрожує православної Церкві. Він говорить і про потенційну турецьку загрозу, і про те, що король Ян III Собеський після перемоги над Швецією зверне свої погляди на Україну. Красинський наче не знає, що в той час Гетьманщина, яка мала лише куцу автономію у Російській імперії, не була самостійною у своїй зовнішній політиці і мусила притримуватися умов Вічного миру 1686 року між Московською державою та Річчю Посполитою. Цікаво, що у своєму листі Красинський звертається до прикладів біблійної та античної історії, що свідчить між іншим і про добре знайомство з ними Мазепи. Мабуть, це той «Красилский», два листи якого згадуються у реєстрі документів батуринського архіву (2) і, можливо, саме його («Васка Красенский») згадують московські царі Іван та Петро в листі до Мазепи як про «изменника». (3). Цікавою є справа під № 15. У ній подано три документи: витяги з двох листів Мазепи 1703 р., у котрому йдеться про вищезгаданий лист Самуся та родичів Палія у Речі Посполитій (очевидно, дружини та дітей як мінімум); грамота Петра I до Палія.

Майже у той самий час (1693 р.) було написано лист полковника Семена Палія до короля Речі Посполитої Яна III Собеського. У ньому йдеться про обставини походу під молдавське місто Сороку і про деякі незгодженості з боку влади Речі Посполитої (навмисні?), що призвело до невиплати козакам заслуженої платні й міститься натяк на їхнє небажання через це воювати. Взагалі лист цікавий своєю вірнопідданською тональністю до Яна Собеського, все ж Палій відомий насамперед як головний вождь антипольського постання 1702-1703 рр. Варто уважніше вивчити джерела його діяльності попереднього періоду, зокрема журнал видатків 1693 р. коронного гетьмана Олександра Яблоновського, в котрому багато говориться про активну участь учасників майбутнього повстання на боці Речі Посполитої в антиосманській боротьбі. Цей журнал зберігається в бібліотеці Чарторийських у Кракові й нині готується до видання в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України.

Дуже цікавим є лист 1694 р. київського митрополита Варлаама Ясинського до гетьмана Івана Мазепи (№ 11). Він був скопійований з оригіналу, який зберігався, очевидно, в Москві в фондах, які входять нині до складу Російського Державного Архіву Давніх Актів («Прав[ительствующий] Сен[ат] № 5/1732 л.263-267»). Виявляється, митрополит уважно вивчив київські гродські книги, які через загрозу ординських наскоків були передані на збереження у Межигірській, а потім у Софіївській монастирі, і виявив там документ сфальсифікований межигірськими ченцями. Був підроблений привілей Межигірському монастиреві на прибутки, які походили з млинів на р. Котор. Це був лист чи то Стефана Баторія, чи Сигізмунда III князю Ружинському (очевидно, Остафію Івановичу, київському підвоєводі у 1575-1581 рр.) та лист київського воеводи князя Костянтина Острозького до київського хорунжого Гаврила Гойського (помер у 1632 р.), який певний час у 20-30-х рр. XVII ст. обіймав посаду київського каштеляна. Цей документ з наказу межигірського ігумена сфальсифікував писар, який до того служив на Волині і який мав до цього певні можливості в монастирі (окремий «чулан») і написав його «на замаранній бумазі (чтоб давными казалися быти) (и) в книги вклеил». Цю фальшивку несвідомо ствердив митрополит, довірившись межигірському ігумену. Встановивши ж фальсифікат, він тут же написав до гетьмана, щоб його представник – Захар Шийкевич (в копії листа він невірно названий Шинкевичем) покарав зловмисників. Не менш важлива й дописка митрополита до листа. З неї випливає, що Шийкевич легко переконався у правоті митрополичих звинувачень і обіцяв прилюдно викрити зловмисників на обіді у митрополита на честь свята різдва Іоанна Предтечі. Причому він сказав це латинською мовою (це може свідчити про його навчання в Києво-Могилянській Академії), щоб не зрозумів присутній при розмові межигірський чернець Жураковський. Але Шийкевич не виконав своєї обіцянки. Замість присутності в храмі на богослужінні та на обіді він надумав виїхати на оглядини межі між володіннями Межигірського і Богоявленського братського монастирів і прислав вістку про це, коли митрополит уже готувався до Літургії. Ясно, що митрополит не міг скасувати богослужіння або ухилитись від нього, тому відправив від свого імені ректора «могилянки» (ним тоді був Іоасаф Кроковський, майбутній київський митрополит).

Виникли й обгрунтовані підозри, що Шийкевич перемінив свою думку (взяв хабар?), а своїм виїздом для оглядин межі легалізував фальшивку. Митрополит знову просив про об'єктивний розгляд справи, залучивши генерального бунчужного (ним тоді був Юхим Лизогуб), через ігумена Кирилівського монастиря та Дмитрія «глухівського». Мова йде безперечно про св. Дмитрія Ростовського (Туптала), який в 1684-1697 рр. був ігуменом глухівського Петропавлівського монастиря. На жаль, не знаємо, чим ця справа закінчилася.

Далі йде лист князя Дмитра Голіцина, адресований вірогідно гетьману І. Скоропадському (№ 19). У ньому мова йде про речі архімандрита Свято-Микільського монастиря в Батурині, колишнього ректора Києво-Могилянської Академії Гедеона Одорського, який був звинувачений у підтримці Мазепи та Орлика і засланий на Соловки. Виявляється, крім його речей, були в монастирі й речі Орлика, які були вилучені, і Голіцин допитувався про їхнє місцезнаходження. Універсал 1709 р. гетьмана Івана Скоропадського ніжинським грекам (№ 16) стверджує їм широкі права, надані раніше гетьманами-попередниками, але узагальнює їх і застерігає греків від того, щоб вони «не понижали влади полковничой». Цей універсал підтверджував права ніжинських греків, надані в основному Мазепою. Досить проглянути універсали Мазепи від 2.01.1688 (23.12.1687), 29 (19).10.1696, 10.03.(30.04.)1697, 26(16).05.1701(4), де навіть зустрічаються тотожні фрази, як от посилання на універсали Богдана Хмельницького. Останній дійсно давав привілеї Ніжину, як от від 11.(1).VIII.1650 р.(5), але про греків там не говориться. Можливо, цей універсал Богдана Хмельницького ще не виявлений. У листі 1713 р. графа Б. Шереметєва до секретарів (№ 18), зокрема, згадується його перебування в Прилуках, де до нього прибув (з доносом?) чернець Мгарського монастиря Дамаск. Згадується і про стару справу цього монаха, яка відносилася до тих часів, коли «король шведскої был в Украйне». Надзвичайно важливою є група документів (№ 17), у котрих міститься кілька указів про 25-х мазепинців, яких було заслано на Північ (сумновідомі Соловки та інші пункти). Особливо великий інтерес викликають постаті архімандрита Свято-Микільського монастиря в Батурині, вихованця Києво-Могилянської Академії Гедеона Одорського та племінниці Мазепи Марти. Останню з двома жінками було заслано на «Белоозеро в Горський монастырь». Київський воєвода князь Дмитро Голіцин є автором ще одного документа – листа 1716 р., писаного вірогідно до гетьмана Івана Скоропадського (№19).

Далі йдуть документи, які походять з церковних кіл. Насамперед це дві грамоти (№№ 28-29) чернігівського і новгород-сіверського архієпископа в 1735-1738 рр., вихованця КМА Іларіона Рогалевського. Взагалі ми виявили біля двох десятків його грамот, але тут через брак місця наводимо лише дві. У першій з них, адресованій ігуменам Чернігівської єпархії «любецкому, домницкому, андрониковському, макошинському, и рихловському», доводиться до відома указ цариці Анни Іоаннівни щодо набору коней в армію. Тут є цікавим стислий список тогочасної верхівки Чернігівської єпархії. У іншій грамоті владика звертався до Короповського духовного правління і повідомляв, що в зв'язку із закриттям жіночого Макошинського монастиря її Успенська церква була куплена і перевезена в розібраному вигляді в с. Високе з ініціативи тамтешнього священика Луки Лукашевича, де вона б мала бути поставлена на місце погорілої. На території сучасної Чернігівщини знаходиться три села з назвою Високе: в Борзнянському, Корюківському і Прилуцькому р-нах. Оскільки останнє задалеко від Макошина, лишається два села, в які міг бути перевезений храм. На наш погляд, це Високе Борзнянського р-ну, оскільки це село підтримувало досить міцні зв'язки з Максаківським та Макошинським монастирями. До цих документів прилягають відомості 1777 р. про черницю жіночого монастиря свв. Флора і Лавра в Києві – уродженку Сіверщини (№ 40).

Далі йде витяг з опису Почепа, Батурина, Ямпіля 1726 р. (№ 20). Документ є дуже великим за обсягом, особливо в тій частині, яка стосується Стародуба, тому вмістимо тут відносно лаконічні дані про Батурин. Такого ж типу є опис останньої чверті XVIII ст., який стосується Костянтинівської сотні (№ 30). До них прилягає подібний документ (№ 35), який містить список козаків села Заворичі (середина XVIII ст.). Нині

Заворичі є залізничною станцією в Козелецькому р-ні. У документі № 34 того ж часу знаходиться лист-прохання жителів села Беркова (суч. с. Пилятин Козелецького р-ну) до київського митрополита Тимофія Щербацького. Справа в тому, що сільська церква Воздвиження хреста Господня через «обветшалость» була закрита козелецьким протопопом Миколою Язловецьким. Це поставило селян у складне становище, бо вони були позбавлені елементарної можливості виконувати навіть конче необхідні треби (хрещення, похорон та ін.), а сусідні храми знаходилися на віддаленні і добиратися до них взимку було тяжко. Селяни просили призупинити це рішення і відкрити церкву, а тим часом завершити підготовку до будівництва нового храму, який обіцяли розпочати із настанням сухої пори року. Тут же містився список парафіян Вознесенської церкви – жителів села Берков. Аналогічне прохання до митрополита (№ 33) було написано старшиною с. Заворичі (там з аналогічних причин було закрито Свято-Георгіївський храм) Іваном Ханенком і Яковом Солониною. Є й лист козелецького протопопа Миколи Язловецького до Тимофія Щербацького (№ 32), в якому він доповідає про аварійний стан церков в селах Берков і Заворичі. Грамота 1776 р. (№ 43) київського митрополита в 1770-1783 рр. Гавриїла Кременецького є джерелом, яке проливає світло на побудову нової Покровської церкви в селі Баничі (на південь від Глухова). Старий храм слід було розібрати, а церковні речі перенести тимчасово в церкву іншого села або в надійне місце.

Цікавим є ордер 1761 р. чернігівської полкової канцелярії, виданий у відповідь на скаргу (№ 38) ігумена Свято-Троїцького Андрониківського монастиря Германа. Останній скаржився, що на «батуриное національное строение»(!), тобто на гетьманський палац у Батурині, компанійський осавул Каневський вирубував чимало дерев у монастирському лісі й перевіз у Мену, але їхню частину відвіз через с. Боровичі до себе в будинок в Петрову слободу (в сучасному Корюківському р-ні). До того ж хорунжий Киселівської сотні Іван Ковтун пообдирав липу на роблення посуду, через що багато дерев усохло. У Глухові було розпочато слідство, але Каневський посилався на наказ гетьмана Розумовського. Через неясність справи її скерували для подальшого слідства до чернігівської полкової канцелярії.

Цілий блок документів 1727-1770 рр. (12 документів) походить із фондів Конопського музею і стосується переважно с. Жукин (нині – село Жуковщина сільради с. Борки Козелецького р-ну). Це колись село значне село є зараз дуже маленьким і його історія не привертала до себе уваги. Тим важливіший цей зріз другої чверті XVIII ст., який дає можливість установити навіть поіменно дорослих мешканців села чоловічої статі, поглянути на духовне життя села тощо. У цих документах мова йде про історію побудовання церкви та пов'язані з цим події. Тут є й прохання до гетьманши – Уляни Апостол, яка відгукнулася на них, і дійсно храм було збудовано в основному на її кошти, списки інших жертводавців, довідка про оглядини будівлі церкви гетьманським представником Василем Казаковичем, звіт священника Іллі Мигалевича про витрату грошей на прикрасу церкви та ін. Рідкісним є документ – договір сільської громади із священником і їхнє зобов'язання сплачувати за церковні треби згідно зі своєрідним прейскурантом (він наводиться нижче). Відзначимо, що у числі жителів с. Жукин були також і кілька носіїв прізвища Кучма. Один із них (Мойсей) навіть був титарем храму і займався зокрема фінансуванням робіт по будівництві церкви. Однак при цьому він розікрав частину грошей (це було підтверджено і Казаковичем) і навіть пробував перекласти недостачу на жителів села, на що селяни і будівничий церкви скаржилися гетьманші. На жаль, цей храм згорів у 1759 р., і селянам довелося починати все спочатку і звертатися з проханням уже до гетьманича – лубенського полковника Петра Апостола. Останній у 1770 р. звернувся з листом до місцевого священника о. Стефана, щоб той розібрався у причинах невдоволення селян призначеним ним старостою. Ще деякі документи про с. Жукин ми не публікували через брак місця, тому обмежимося стислим переказом. За межами нашої публікації лишилися: реєстр (після 22(11).07.1728 р.) сплати грошима й натурою титарем Мойсеєм Кучмою церковному майстру Андрію та інших видатків; список мешканців Жукина, які жертвували на церкву гроші; розгорнутий (майже 3 сторінки) лист від 31(20).07.1772 р. жукинського вїта Гаврила

Мірошника до П. Д. Апостола., в якому він просить звільнити його від вийтвства. Будучи на цій посаді (вірогідно в черговий раз) протягом 1, 5 року, він через власні збитки просив про звільнення від посади старосту Василя Полторацького. Останній відмовив, сказавши, що не може цього вчинити без панського відома, а потім ще й сп'яну побив його. Документи даної групи збереглися не в оригіналах, а копіях та переважно регестах ХІХ ст. Їхній творець свідомо чи несвідомо русифікував тексти, написані тогочасною українською канцелярською мовою, і це треба мати на увазі.

До цієї групи прилягає квіт 1788 р. (№ 44) підлипського (с. Підлипне під Конотопом, що на південь від міста) козака Петра Дем'яненка в отриманні від конотопського полкового хорунжого Степана Семенова решти боргу за продаж землі. Ми змушені через брак місця пропустити документ другої половини ХVІІІ ст. (точніше його частину), який стосується села Фастівці (суч. Бахмацького р-ну) і навколишніх хуторів, а також документ 1797 р., де згадується слобода Добрянка (хоча таке село є в суч. Ріпкинському р-ні, однак, мабуть, мова йде про Конотопську сотню). Публікація документа 1788 р., як тих, що стосуються с. Жукин, важлива й тому, що уводяться в обіг матеріали музеїв Сіверщини. Інформація про джерела, які сховані в цих фондах (за винятком хіба що Чернігова), дуже скупа, а на місцях кваліфікованих сил або немає або не вистачає. Даною публікацією ми хочемо привернути увагу дослідників до пам'яток, що зберігаються в провінційних музеях.

Окреме місце займає семінарський літописець 1587-1808 рр. (№ 42), створений на початку ХІХ ст., який є скороченою редакцією Чернігівського літопису. Причому в основі даної редакції лежить список Персидського, який теж починається з 1587 р. (6). Таким чином, оригінальною є лише остання звістка за 1808 р.

Завершують публікацію два документи першої половини ХІХ ст. У першому з них йдеться про освячення церкви в с. Баничах, що під Глуховом на південь. Другий документ є свідоцтвом, яким дозволялося укладення шлюбу між кріпаком поміщиці Ганни Кандиби (між іншим, представниці значного козацького роду) та козачкою з Конотопа.

Насамкінець зазначимо, що підписи-автографи в документах підкреслені нами, а слова, які не вдалося прочитати – знаком (...)*. Квадратними дужками позначені пропуски в тексті через якісь дефекти (обрив тощо).

Сподіваємося, ці джерела будуть цікавими і краєзнавцям, оскільки проливають додаткове світло на історію населених пунктів Сіверщини, на біографії її важливих діячів, на соціально-економічну, церковну і культурну історію краю.

Джерела та література:

- 1). Батуринский архив и другие документы по истории Украинского гетманства 1690–1709 гг. – СПб, 2014. – № 309.
- 2). Батуринский архив...№ 309.
- 3). Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах. – К., 2009. – С.147.
- 4). Універсали Івана Мазепи (1687–1709). – К. – Л., 2006. – Ч. II. – № № 9, 22, 157, 165; Ч. I. – К. – Л., 2002. – № 336.
- 5). Універсали Богдана Хмельницького. – К., 1998. – № 38. – С.108.
- 6) Див. напр. Южнорусские летописи, изданные Н. Белозерским – К., 1856. – Вып. 1; та видану нами редакцію цього літопису Івана Янушкевича: Чернігівський літопис. – Сіверянський літопис. – 1996. – № 4. – С.105–122.

* * *

№ 1

1636, листопада 29. – Київ. – Сумнівний універсал Єжі Осолінського, великого коронного канцлера Речі Посполитої.

«Георгий, гребя с Тенчина Осолінский, канцлер великий коронний, вліговский (?), любачевский, любомский, рицьвий (?), афонский староста.

Ознаймуем тим листом моїм teraz и на потомние часи, иж пан Адам Кисіль, воевода киевский и brasлавский, до мене прозбу свою заносил за отцем Иоанном, игуменом, з братиею закону релії грецкой з маетности моеї монастира моего батуринского старо-

житним, названо Крутицьким (*описка, має бути «Крупецьким»-Ю.М., І.Т.*), жебы подлуг давного вживаня свого захованние были в ґрунті здавна до того належачим в селі Обмачеві и веравский (?) млинок зо всім ґрунтом и пожитками, сіножатами, озера, борок Красний з бортми, лісосіч (?), по Усороч озеро пуцу, взявши от озера Ступок до того ж озера Усорочкого стягається понад рікою Сеймом, з обох сторон перевоз на Сейму батуринский, що уживал Четис, слуга мой, поля до паханя, озера, сіножатеї и я, то видячи, иж то здавна до того святого Николая належало, котороеся на прозбу его милости пана Адама Киселя, воеводы киевского и браславского, все тое отдаю до монастыря моего батуринского, даю так оним отцам, як и наступаючим будучим по них отцев при том всім вічно заховую, дабы там перешкоды ні от кого не било так и по мні наступаючих антецессоров моїх и гдиж то власне свої добра тому містцу убогому даю, дабы того спокійне уживали, а до того вишописанного жаден справи ніхто не міл вічними часи варую и ствержаю, иначей не чинячи. На що для ліпшой віри и певности даю тот лист мой отцу игумену и братії с печатю и подписом руки моеї.

Дан в Києві року Божого 1636 мєся паздерника 29.

В копії пишет по сему:

Георгій Осолінский, канцлер коронный».

(НБУВ. – ІР. – Ф. VIII. – №. 231(99 I). – Арк. 51-51 зв. – Копія другої половини XVIII ст.)

№ 2

1672, квітня 1 (березня 22). – Батурин. – Універсал генеральної старшини.

«Петро Михайлович Забіла, обозной, Иван Самойлович, Иван Домонтович, суді, Войска его црского пресвітлого величества Запорожского енералние.

Паном сотнику глуховскому, атаману и всему товариству в сотні Глуховской знайдуючимся, так теж войтови з бурмистрами зо всіми людми посполитими, особливе атаману Озірок села и войтови тамошнему при залежне (?) зичливих хутиї(?) наших до відомости доносим, иж мы беручи под протекцію свою пана Михайла Миклашевского, товариша войскового, абы от старшини глуховской виш помененої и от товариства и посполитих людей под сей час зміни бившого гетмана ни от кого и найменшой зневаги и шкоди не поносил и которое село міет Озерки в ключи Глуховском през ласку войсковую, абы войт з громадою послушенство отдавал, атаман того ж села з товариством ни до чого не интересовался пилно по вас жадаючи, сим нашим універсалом сурово приказуем.

Писан в Батурині дня 22 марта 1672 року.

В копії пишет:

Звыш менованние енералние войсковие особы».

(НБУВ. – ІР. – Ф. VIII. – №. 231(99 I). – Арк. 100 – Копія другої половини XVIII ст.)

№ 3

1672, квітня 9 (березня 30). – Батурин. – Універсал генеральної старшини.

«Петро Забіла, обозный, Иван Самойлович, Иван Домонтович, суді, особы Войска его црского пресвітлого величества Запороз[кого] енералние.

Всей старшині и черні Войска его царского пресвітлого величества Запороз[кого], а именно пану полковнику черніговскому, сотникові, отаманові и всему товариству понурницкому и комуколвек тилко сей наш універсал будет презентован, удаемо, відать хочючи мы, абы в церквах Божиїх хвала его святая, так за его цар. прес. велич. ему и за Войско Запорожское у престола Гспдня была одправована, а маючи в особливом респекті обитель святая Хрстова Николая мнстря Рихловского новореставрованного их значную оскуділость в виживаню помененного місца святого братия поносят, теди мы, стосуючись до воли и интенції побожних людей для, (...) *таваня братії ним пошлет Гсдь Бг нам рейментара, ствержаем універсалом сим села Будище, Городище и Вишенки в полку Черніговском в сотні Понурницкой лежачіи з всіми приналежностями до того теж села Будища, и два млина, в том же селі стоячие: един Максима Коропченского з

двома колами, другий Авраменка, обывателя городиского, також з двома колами о дві (?) мірочки припадаючі для ловлення риб помененного мнстра в Бгу превелебному гспдну отцу игумену и з братиею конферовалисмо и позволилисмо так з сел вишереченних ему ис млинов будиских и озер городиских вшелякие пожитки отбырати и на свою их потребу оборо чати. В котором пожиткованю жебы пан черниговский сотник, атаман понурницький з иншим товариством не важились мнстреві жадного утиску и кривды чинить под сроkgим войсковим каранем. Люде же зась жебы были в помененних монастирских селах монастыреві во всем послушными, пилно приказуем.

Дан в Батурині року 1672 марта дня 30.

В подлінном подпис:

Звыш менованние особы енералние.

С подлінним універсалом свідетльствовали

полковник Петр Милорадович

писар полковий черніговский Андрій Якимович».

(НБУВ. – ІР. – Ф. VIII. – №. 231(99 I). – Арк.71 – Конія др. пол. XVIII ст. Внизу намальоване коло, всередині якого написано «місто печати» и дописано дату створення копії «1767».)

№ 4

1675, лютого 6. – Батурин. – Витяг з листа гетьмана Івана Самойловича до Івана Сірка.

„A że słyszę do was k.j.m. pisząc, żądając i wołają sobie na pomoc, o tym nie wadziło wiedzieć, poradzić się dokąd i na kogo i jakim sposobem pomoc tę czynić. A nie podejmować się było tego bez rady j.c. weliceństwa, którego miłość ku sobie bliszczе i ku nam z ustawicznych ukazów o wszystkim, osobliwie teraz cokołwiek przez wielkich i pełnomocnych posłów i commissarzów z j. k. m. postanowił w Andruszowie na commissiej, o tym nam wszystkim wyraźnie oznajmił. Za czym i my z swojej strony nie nad złе poradziły, wprawdzie i do nas po kilka kroć pisali wszyscy rejmentarze polscy i hetmani, jednak my bez woli j. c. w. nic uczynić nie myślemy, bo poczsei (?) zrozumialiśmy, że nie dla spólnego nad bisurmany przemysłu wojsk carskich i naszych żądały złączenia, ale skrytym sposobem o Ukrainę myslili byli postarać się. Jako oni przyrodzenia na po(..) wołam święte staranie mają. Zasłyszeliśmy byli między nami jakie pogłoski, jakoby pp. polacy wszędy i po tem tam boku Dnieprze dali po kwaterach, oznajmujemy wam, że nie tylko nogą та żadnemu postąpić nie dopuszone, ale i na tamtej stronie Dniepru, które pod władzą j. c. w. zostawa horody, jako Kaniów, Rżyszczów, Trypole i Stajki, nie kazano puszczić, owszem wielki gospodarz nasz j. c. w., takim nas obesłał ukazem, że jeżeli by mieli na tamten bog, albo na te pomienione postępować horody, jako nieprzyjacioł być, gdysz jednego tylko po Bogu mamy obrońcę swego wielkiego gospodarza prawosławnego chrześciańskiego monarchę, a im służyć nigdy nie będziemy, tak teraz jako i w potomne czasy. Zamysłów, które pp. polacy przeciwko narodowi naszemu uknowali byli, nie dał im P. Bóg do skutku przywieść, co wkrodcie będziecie wiedzieli. A to nam nie miejcie za złе, że posłów krolewskich, przy których i wy swoich wyprawiliście byli do k. j. m., zatrzymaliśmy do ukazu carskiego, bo pod monarchą żyjąc, musimy to czynić, co jemu jako Bogu godno. Jednak nie w żadnym więzieniu zostają, wszelką mają i konie wygodę».

(БН. – ВР. – № 991. – Арк. Тексту документа передуює запис: »Except z listu Iwana Samujłowicza, hetmana zadnieprskiego, do Sierka na Zaporozе z Baturyna 6 february 1675», тобто «Витяг з листа Івана Самойловича, задніпрського гетьмана, з Батурина до Сірка на Запорожся 6 лютого 1675».)

* * *

Чую, що до вас к. й. м. пише, волаючи і жадаючи собі на допомогу. Про це не вадило б (вам) знати, порадитися куди й на кого і яким чином чинити цю допомогу. Було б не братися за це без ради й. ц. величності, милість котрого до себе і до нас ближча з постійних указів про все, особливо тепер що тільки (й. ц. в.) з й. к. м. ухвалив в Андрусові через великих і повноважних послів і комісарів на комісії, про це нам всім чітко повідомив. За чим і ми з свого боку не на зло порадили, дійсно і до нас по кілька разів писали, всі польські реґиментарі і гетьмани, однак ми без волі й. ц. в. нічого вчинити і не думаємо,

бо (...) * зрозуміли, що не для спільного промислу над бусурманами жадали з'єднання царських наших військ, але прихованим способом думали постаратися про Україну. Як вони з природи (?) на (...) * святе старання мають. Ми почули між нами якісь чутки, ніби пани поляки скрізь і на тому боці Дніпра хочуть стати на квартири. Повідомляємо вам, що не тільки тут і ногою не допущено стати, але і на тому боці Дніпра, у ті городи, котрі залишаються під владою й. ц. в., як от Канів, Ржищев, Трипілля і Стайки, наказано їх не пускати, і взагалі наш великий господар й. ц. в., послав нам такий указ, що якщо б (вони) мали (намір) йти на той бік або на ці згадані міста, то бити як неприятеля, бо одного тільки після Бога маємо свого оборонцю – великого православного господаря монарха, а їм служити ми ніколи не будемо, як тепер, так і в прийдешні часи. Замислів, які панове поляки задумали проти нашого народу, не дав Господь Бог здійснити, про що скоро дізнаєтесь. А це нам не майте за зло, що королівських послів, з якими і ви відправили своїх до к. й. м., ми затримали до царського указу, бо живучи під монархом, мусимо то чинити, що йому як Богу угодно. Однак вони ні в якому ув'язненні, мають всяку вигоду собі й коням.

№ 5

1676, вересня 8. – Москва. – Новина (регест)

Стародубського полковника Рославця взято під варту в столиці. Гетьман Самойлович та князь Ромодановський йдуть з військами до Києва.

(Ч. – ВР. – № 421. – Арх. 290. – Копія XVIII ст.)

№ 6

1676, вересня 11. – Гомель. – Новина (регест)

Всі сіверські козаки збирають на раду, хочуть обрати гетьманом стародубського полковника Рославця. З іншого боку Дорошенко з кількома тисячами татар йде туди ж на раду і просить суду на поповичем (Самойловичем), Ханенком і Думитрашком. «Інші твердять, Дорошенко задумує бути гетьманом обох боків Дніпра так, як був Богдан Хмельницький. Час покаже...».

(Ч. – ВР. – № 421. – Арх. 290. – Копія XVIII ст.)

№ 7

1690, липня ___ або серпня 11 (1). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Мазепи до київського митрополита Варлаама Ясинського.

«Ясне в Богу пречестніший господин отче новоизбранный митрополит киевский и архимандрит киевопечерский, мні зело милостивый отче в Дусі Святом, пастырю и добродію.

Нарочно посылаю в подлинных воинским ділех сего гонца моего в царствующий великий град Москву и чрез него отдаю мой нижайший вашей святыни поклон, с ним же в сем моем листу посылаю элекцию избранный вашей святыни на престол митрополии Киевской с подписью имен при той элекции бывших особ, гді понеже не всіх особ на той элекции бывших подписано, и то учинилося для того, что для разстояния міст не могли есми всякого употребити к той подписи. А как я при целовании вашей святыни желал есмь в том пути счастливого поведения изоустно и скорого сюды к нам со всім добром возвращения, так и ныні листовно все то усердно желаю и прошу покорственной вашей святыни дабы есте изволил меня в своей непрременной любви и в молитвах пастырских соблюдать, которым я навсегда вручаюсь.

Из Батурина июля 1690 году.

Вашей святыни всіх благ усердно желающий (...) * в Духу Святом (...) *

Иван Мазепа, гетман з Войском их царского пресвітлого величества Запорожским (...) *.

По (...) * указу Божию милостию царствующих правителей их государей царей и великих князей Иоанна Алексіевича, Петра Алексіевича, всея Великия и Малыя и Білыя России самодержцев и земель восточных и западных и сіверных отчичов и дідичев и наслідников государем царей и обладателем их царского пресвітлого величества

(...)* обоих сторон Дніпра гетмана ясневельможного его милости господина Ивана Мазепы також де его вельможности всей старшины генеральной войсковой данному и в отчину их царского пресвітлого величества град (...)»*».

(НБУВ. – IP. – Ф. 194. – № 121. – Арк. 142-144. – Копія кінця XIX ст. Тексту документа передує запис копіїста: «Список с листа гетмана ж Ивана Степановича, каков он писал к новообраному митрополиту киевскому к Варлааму Ясинскому с гоном своим Михайлом Ахонским в нынешнем во 198 году августа в 1 день»)

№ 8

1691, січня 15(5). – Гомель. – Лист Василя Красинського до гетьмана Івана Мазепи.

«В листу к гетману к Ивану Степановичу Мазепе Василь Красинскаго написано.

Ясновельможный милостивый господине гетмане запорожской, а мой zelo милостивый господине и благодетель.

Сам Спаситель рек: просящему дастся, а толкущему отвержется и чего ищет, то и обрывает; а на ином месте грядущаго ко мне не изжену вон, а ваша милость тому противны, чего и я искусила не токмо просить, но давать Гомель и Пропойск на защищение всему Московскому государству и самим вашим милостям. Но у меня не приняли, а когда б просил чего, то и конечно бы не дали и грядущаго вон выгнали. Чинил то и чиню не для чего, только для вспомошения веры православной и для Церкви Божии, которая в наших краях будто цель на несчастье поставлена, и кто хочет, тот стреляет, а помочи некому, я один лбом стени каменные же расшибу. Расуждайте ваша милость какава бы то вам прибыль была, когда б за вашими помочами цесарь с иными взяли Царьгород и Еросалим и церков Божию и греков на унию обложили; какову бы имели славу на весь свет и заплату от Господа Бога. Чту в писаниях, что для одной царицы Елены греческаго царя Менелая сколь много войска было собрано под Троею и стояли пол - 11 года, а однако ж свое взяли. Також и в Старом Законе за насилие единой жены с коленом Вениаминовым какие были храбрые бои, на которых пало людей 65000, а свое взяли, а ваша милость не хотите боронить Церкви и веры православной, паче же на унию выдаете, что в очах наших видимо, как скоро отдали Полоцк, Витебск, тотчас поляки обратились на унию, а как много под ними крови пролили и отдали даром, хотя поляки того все домогались, а потом Невель, Себеж и Велиж, поляки сами сміються: Москва ни за что не стоит, только за титулы, а о обиде Божии нимало не радуют, а те города Полоцк, Витебск, Невель, Себеж, Велиж из давних времен были при Московском государстве, а ныне поляком отданы. Бысть древле в первом законе: воста на царя Ахава цар сирский, сын Адоров и имел помощников 32 царей с великим воинством, однако Господь Бог выдал его царю Ахаву и царь Ахав прием с ним братство и его отпустил и города все отдал, которые отец Ахавов взял у отца царя сирского. Разсуждай же ваша милость, что из того выросло, абие Господь Бог ко Ахаву посла пророка повеле возвестити Ахаву, яко отпустил есмь человека зверей горша, так твоя в его главы (?) место, а люди твои в людей место и тако слово Божие исполнися, як речено есть. А когда б довелось разсудить, что учинилося и в Московском государстве для дружбы полской как отдали Полоцк и Витебск, а они обратились на унию, то тотчас возстав Стенька Разин, сколь много пропало людей и невинной крови разлилось на великий жаль и плач всему православию, а на утеху тех же злодеем неприятелем, о чем zelo радовались и ксендзы на казаниях говорили, что Господь Бог допустил гнев свой, яко же и на греков, за то, что не исповедали Духа Святого и от Сына и за главу (?) папу. А по отдании Себежа, Невеля и Велижа какие бунты были в самой Москве и сколь много пропало великих людей и славных, а пуще, что хотели отдать святой град Киев стольной православия святого князя Владимира со всеми святыми печерскими в неволю, а когда б ту кров и войну, что разлилась от бунтовщиков, обратили для помочи веры и Церкви православной, то не токмо Польшу, но и турчина бы побили, и не пропало бы столько людей великих. А хотя бы кто и убит был пошел на либо (?); больше оставя, ныне со слезами нашими припадаю к ногам вельможности вашей с покорным прошением нашим, молю: если хочет от Христа Спасителя вечнаго благословения на

весь дом свой яко Финеес и от великих государей милости, то изволь всеми силами приложить радение о Церкви Божии и о вере православной и по штигнелдному обещанию своему те наши крепости на себя взять пока Сож льдом стоит и учинить не трудно, так же повелели мне ваша милость, мой милостивый господин, объявить, что здесь при возвращении моем учинилось. О чем объявляю, кой час поехал я на Сівер, то того ж часа езуиты и поляки, соседи наши, которые у нас всегда пьют и едят, ведомость дали к королю и к гетманам, что я пересылался с казаками и сизнова послали нарочно, будто я совершенно отъехать к Москве, покинув жену и село мое, от Пропойска заехали езуиты и к своей маетности присовокупили. А гетман тотчас вшел в Гомель и в Пропойск провадит роту татарскую господина Литава для осторожности, которой стоять было в Орше, только то никакой помешки нам же учинить; а как я приехал в Гомель, то теж злодеи, которые клеветами кланяются или псутся (?) будто собаки; тако же из Быхова Замойской гетманской старший слуга прислал ко мне, зовя к себе, чтоб я за Гомель и Пропойск учинил конец и брал деньги. А как я приехал к нему в Быхов и он по повелению гетманскому давал мне на вычет 50 000, а другую 50 000 в 4 недели отдать в Вильне хотел, а в 30 000 давал маетность в век, что гетман купил у Шабловских, а 20 000 поступал выдержать на тех же наших маетностях на Гомеле и Пропойске, да и я ж кончал дела и отложить до Вилни за 4 недели от нашего Богоявления, для того ожидаю ведомости вашей милости. Изволь милостивый благодетелю мне объявить, не мешкав: будет ли воля их великих государем или ни, чтоб я кушца не держал на слове и его не упустил. Той же Замойской чел мне все листы гетманские, объявляя ведомости: перво гетман пишет о встрече княжны и о браке королевича, которой ведом всякому; потом о Текелии, при котором 25 000 орды да 15 000 турков и декабря в первых числах крепко побили немцов и несколько городов взяли и впредь на них идет; а француз шведа оторвал от цесаря и наушает его на поляка. Однако ведет будто цесаря с турком к миру, а сам желает посредником быть. Я так чаю, что цесарь волею и неволею помирится, а как помирится с турком, опасаясь, чтоб те силы на вас не обратили, на погубление православия. Ведай о том, что король польской имеет (...)* и о них великое попечение и не похочет измять случай с ордою и с турки, похочет счастья отведать, и нигде только в ваши краи, а вас уже крепко (...)* в городах ваших, как и словесно вашей милости сказывали, а к тому и ксензы ему угадывают, будто имеет быть король польской за Волгою рекою, а король и спит, то думает. Больше как воля ваша, вольно меня слушать и не слушать, а я бы помочь по моему истинному желательству, чтобы перво упередить и взять ему с ордою и с турки покамест (...)* не взяли миру на ваши шеи, не думай благодетелю мой, что я то делаю для моей прихоти, свидетель Всевидящее Око, что и мысли моей нет, никакой ни от кого же зримого (?) вещи, чаю что ни есть где в монастырь меня примут, а я только Господеви Богу служить обещаюсь, а буде ваша милость для нарушения договоров ни к какой речи приступить же не изволите, а у нас те договоры за договори не (...)* и в конституцию их не допустили или в чем их не исполнили ни в малой вещи, понеже только смеются (...)*; трудно на сей малой бумажке выписать все неправды их, и поляки сами не могут выразуметь королевской хитрости. Я сей мой лист пишу к твоей милости и первой и последний, писал их немало, а ничто не сделал. А если бы по смотретью Божию указали великие государи те крепости на себя взять и людьми осадить, изволь ко мне днем и ночью ведомость чинить, пока же отъеду в Вильну для принятия денег за те крепости наши и назначить мне срок, на которой бы я тотчас и сам прибыл в Чернигов к вашей милости и пока Сож льдом стоит, а я в Вильню поеду в три недели после Богоявления или в четыре. Такожде посылаю лист госпожи писаревой земской минской, тети племянника моего, для выразуменья, может и тому угодить, крепости заехать, а договором помешки не учинить, как дам извещение вашей милости. При том отдав мой низкий поклон вашей вельможности бла[го]детелю моему, есмь нижайший слуга Василий Красинской.

С Гомля генваря в 5 д. 1691 г.».

(НБУВ. – IP. – Ф. 194. – № 121. – Арк. 11–15 зв. – Копія кінця XIX ст. Тексту документів передуює запис: «Дела Малор[оссійского] прик[аза]. – № 114, л. 693–698 об.»)

№ 9

1693, травня 31 (21). – Глухів. – Лист гетьмана Івана Мазепи до царів Івана V та Петра I.

«Божию милостию пресветлейшим державнейшим великим государям царям и великим князем Иоанну Алексеевичу, Петру Алексеевичу всея Великия и Малыя и Белья России самодержцам московским, киевским (*«полный титул» - прим. копійста*).

Иван Мазепа, гетман з Войском вашего царского пресветлого величества Запорозким, ныне упадаючи пред пресветлым вашего царского пресветлого величества престолом у стопы ног монарших смиренно челом бью. Подрадился мні москвитин, камяного діла мастер Иосиф Дмитриев, выставити в Києві дві церкви каменні, одну у монастыре братском святіи Богоявлени, и другую у монастырі пустинном святого чудотворца Николая, за яке обоих церкв діло уже я ему, мастеру, подлуг умовы отдалем усе деньги, именно пять тысяч рублей [...] также борошно и солонини отдалем, а діл церквей оных еще много не приведено в свое совершенство; [...] ныні теды слышу я, что он, пререченый мастер, не едучи в Киев невідомо: чи по указу вашему монаршом, чи по своей ему волі, отдаляется на нікую работу в Смоленск, чрез яке его, мастера, отдаление діл преречонных церквей киевских, чрез него созидаемое, мусит продолжитися в далшее время; про то я вірный вашего царского пресвітлого величества подданный под ноги пресвітлого вашего монаршого престола упадаючи, многокrotnie челом бью, и яко наипокорственніе прошу, дабы вы, великие государи, милостиво указать изволили, чтоб он, мастер, отставивши смоленскую дорогу, выслан был в Киев для докончания около церквей каменных должное и належитое свое по уговору работы, о чом примилосердное ваше монаршое милости будучи надежен, оной же пренаипокорственное отдаю мене навсегда.

З Глухова мая 21 день року 1693-го.

Наинижайший слуга Иван Мазепа, гетман Войска вашего царского пресвітлого величества Запорозкого».

(НБУВ. – IP. – Ф. 194. – № 121. – Арк. 144-145. – Копія кінця XIX ст. Тексту документа передуге запис копійста: «1693 года мая 21. Лист гетмана Мазепы к царям Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу с просьбою о высылке в Киев каменного дела мастера Осипа Дмитриева, подрядившегося на построение двух церквей (малороссийские подлинныя акты)

№ 10

1693, червня 13. – З-під Іллінець. – Лист полковника Семена Палія до короля Речі Посполитої Яна III Собеського.

«Najśniejszy królu, panie nasz miłościwy.

Gdy mie j. m. pan Wilga, pułkownik i commissarz do wojsk zaporowskich, barzo już późno uwiadomił o tym, że z najwyższej woli waszej królskiej mści, p. meo młweo, stanął w Niemirowie dla wyprawienia wojsk do Soroki na danie wstrętu nieprzyjacielowi krzyża ś., na te fortecę gotującemu się, nie ospała i moja poddańska służebnicza do tych że czynów wojennych usługa. Lub zawczasu nie uwiadomion byłem od j. m. p. commissarza, bym w gotowości wszelkiej był, jednak wpręte przygotowawszy się w należytość wojenną z pułkiem moim pośpieszyłem ku Niemirowu do boku j. m. pa. commissarza. Lecz przybywszy ku Niemirowu, nie zastałem nad spodziewanie j. m. pana commissarza; niezabawnie oras odjechał z tamtego kraju. Tedy ja, wierny poddany i sluga w. k. m., m. p. młściweo, w zaczęтым przedsięwzięciu usługi mej stałe trwając, a nie będąc całe informowany i uwiadomion o orderu poważnym, ani też ordynansu złeconego komu w Niemirowie o mnie i o pułku mym nie zastawszy. Posyłam dwoch atamanów z piechoty, która przy mnie (której quota niemala zbrojnych i wyborych mołojców) pokornie supplikując do najas. majes. w. k. mł., p. m. młweo, jaka najwyższa woła będzie monarsza kędy piechota pułku meo ma być ordynowana, czyli tamże do Soroli, czyli gdzie indziej na inną posługę w. k. m., p. m. mło. Na który najwyższy wyrok pański oczekiwa(m) pokornie, lokowawszy piechote wszystkie na miejscu słuszny(m) pod Ілincami. Тыло зебрзе miłościwej łaski ojcowskiej w. k. mci, p. m. mło, przez tych że posłańców aby raz hojną łaska płaty doszła, która doszła innym pułkom, idącym do Soroki przez j. m. p. commissarza, czym by się mogła zachęcić do posług w. k. m. piechota i

pujść z nakaznym my (?) do onej fortece lub gdzie roskazanie wysokie będzie monarsze. Gdyż ta hołota żaloszna jest barzo z tego i zdesperowana, że tamtych lat przeszłych ogołocona została przez ucęcie łaski w. k. m. ukontentowanie przez j. m. p. Druszkiewicza, bywszeo commissarza, a teraz i przez noweo commissarza oddalona od tej hojnej pańskiej łaski. Padszy u nog ojcowskich w. k. m., p. m. mło, proszę pokornie aby jak inny pułkom idący(m) do Soroki, tak i tej mej piechocie okazana była łaska hojna ukontentowania idącej na posługę w. krskiej m., p. m. mło. Najwyższej woli monarszej i orderu, przy tym i miłościwego ukontentowania, służebniczo oczekiwając piechcie ja też, sługa i podddany wierny, z komonnikiem osobliwej łaski ojcowskiej w. k. m., p. m. mło, i ordynansu sobie łaskaweo proszę, bym nie był pociągan do obozu, lecz tu zostawał na przechodach tatarskich i usługę moje odprawował w gromieniu czambułów pogańskich wtargających w kraj państw j. k. m., p. m. młoweo, co jest ustawiczna moja zwykła posługa w. k. m., p. m. mł, a ja, sługa i poddany wierny, jako za szczęściem w. k. m., p. m. mło, miewałem dobry połow nad tym to nieprzyjacilem krzyża ś., tak jako miewać będzie, zwyczajem my poddańskim z prezentem połowu bissurmańskieo obawiać siebie winienem służebniczo. Gdyż całe polegam na tej ojcowskiej łasce, jaką mie j. m. p. Łasko, pułkownik w. k. m., upewnił i mocno przy ty(m) stojąc, tak się sprawować staram usilnie (nie tak jak o mnie inaczej język ludzki tłumaczy) i przy tej wierności mej nic nie wątpię w łasce ojcowskiej, do której mie i j. m. p. Wilga, commissarz w. k. m., animuje, obiecując się być nie tak skąpym (jako j. m. p. Druszkiewicz na się obracał) łaski monarszej dzielczym, ile to w moc j. młi wruczono będzie. Którego list animujący mie tu się nie odreczy zdało ziawić w. k. m., p. m. mł., poddańską głowę moje pod nogę pańskie podrzucając posetnie (?), pokornie czekam onej najwyższej woli i łaski ojcowskiej i moje wiernie offiarując poddańsko usługi.

Zpod Iliniec 13 juny 1693 ao.

Najaśniejszeo majestatu waszej krskiej młści, pana mego młściweo, wierny poddany Semen Palij, pułkownik w. k. m. Wojsk Zaporowskich».

Адреса: «Najaśniejšemu majestatowi jeo krskiej młści, panu mojemu miłościwemu, od pułk. Pałeja służebniczo podda[ń]sko»

(БН. – ВР. – № 991. – Арк. 110-112. – Оригінал)

* * *

Найясніший королю, наш милостивий пане.

Коли мене й. м. пан Вільга, полковник і комісар до запорозьких військ, занадто пізно повідомив про те, щоб з найвищої волі вашої королівської мості, мого мостивого пана, я став у Немирові для відправлення військ до Сороки для відсічі неприятелю святого хреста, який готується на цю фортецю, не затрималася й моя підданська службова до цих же воєнних дій послуга. Хоч я не був завчасно повідомлений й. м. п. комісаром, щоб бути у всякій готовності, однак невдовзі й належно приготувавшись по-військовому, із моїм полком поспішив до Немирова до боку й. м. пана комісара. Але прибувши до Немирова, я не застав над сподівання й. м. пана комісара; скоро відїхав з того краю. Тоді я, вірний підданий і слуга в. к. м., м. мостивого пана, продовжуючи свою послугу, а не будучи цілком поінформований і повідомлений про поважний наказ, не діставши в Немирові також наказу щодо мене і мого полку дорученого комусь, посилаю двох отаманів з піхоти, котра при мені (котрої немала квота озброєних і добірних молодців), покірно суплікуючи до найяснішого маєстату в. к. м., м. мостивого п., яка ж буде найвища монарша воля: куди має бути послана піхота мого полку, чи туди ж до Сороки, чи деінде на іншу послугу в. к. м., м. м. п. На котре найвище панське рішення я покірно чекаю, розташувавши всю піхоту на слушному місці під Іллінцями. Тільки прошу милостивої батьківської ласки в. к. мості, м. м. п., щоб через цих же посланців щедра ласка дійшла – платня, котра дійшла до інших полків, які йдуть до Сороки, через й. м. п. комісара; і цим би піхота могла бути захочена до послуг в. к. м. і піти з наказним до тієї фортеці або туди куди буде високий монарший наказ. Коли ж ці піхота є дуже жалісною через це і розчарованою, що у минулі роки була позбавлена ласки в. к. м. й задоволення через й. м. п. Друшкевича, колишнього комісара, а тепер віддалена від цієї щедрої панської ласки й новим комісаром. Падши до батьківських ніг в. к. м., м. м. п., покірно прошу, щоб як іншим полкам, що йдуть до Сороки, так і цій моїй піхоті, яка йде на послуги в. королівській м., м. м. п., була виявлена щедра ласка задовіль-

нення. Найвищої монаршої волі й наказу, при цьому й милостивого задоволення, служебно чекуючи для піхоти, я теж, вірний підданий і слуга, з кіннотою прошу й особливої батьківської ласки в. к. м., м. м. п., й ласкавого собі наказу, щоб не був потягнений до табору, але залишався тут на татарських шляхах і вчиняв свою послугу у громленні поганських чамбулів, які вдираються в край держави й. к. м., м. мостивого п., що є моєю постійною звичною послугою в. к. м., м. м. п., а я, вірний слуга й підданий, як мав добрий улов над цим неприятелем святого хреста за щастям в. к. м., м. м. п., так буду мати підданським звичаєм з презенту бусурманського полову і побоюючись (?) вини служебно. Коли ж цілком покладаюся на цій батьківській ласці, якою мене запевнив й. м. п. Ласко, полковник в. к. м., і міцно при цьому стоячи, так наполегливо стараюся діяти (не так як про мене інакше тлумачать людські язика) і при цій моїй вірності ніскільки не сумніваюся у батьківській ласці, до котрої мене і й. м. п. Вільга, комісар в. к. м., заохочував, обіцяючи бути не таким скупим (як й. м. п. Друшкевич) монаршої ласки, скільки це в руки й. мості буде вручено. Котрого лист, який заохочує мене тут, здається не відкине (?) з'явиться, в. к. м., м. м. п., і мою підданську голову під панські ноги кладу (...)*, покійно чекаю цієї найвищої волі і батьківської ласки, віддаючи покійно мої підданські послуги.

З-під Іллінців 13 липня 1693 року.

Найяснішого маєстату вашої королівської мості, мого милостивого пана, вірний підданий Семен Палій, полковник в. к. м. Війська Запорозьких».

Адреса: «Найяснішому маєстату його королівській мост, моєму милостивому пану, від полковника Палія служебно піддансько».

№ 11

1694, липня 5 (червня 25). – Київ. – Лист київського митрополита Варлаама Ясинського до гетьмана Івана Мазепи.

«В листу преосвященного митрополита киевского Варлаама Ясинского к гетману Ивану Степановичу [Мазепе] написано:

Ясне вельможный милостивый господине и благодетелю!

По написанию к вельможности вашей духовного листа, пересматривая книги градския киевския розных діл, обрѣгающіеся от начала войны в сохранении в Свято-Софійском монастырі, которые на время даны были старцам межигорским, дошли есми того, что сколько ни есть иміют доходов писанных на Которі и на мелниці, се есть указ князю Ружинскому от короля не от Жигимонта, не от Стефана, дабы не чинил обиды отцем межигорским и владения от князя Острожского, воеводы киевскаго, господину Гаврилу Гойскому, хоронжему киевскому, то все вновь ныні своим безсовістным и безстыдным вымыслом написали и ложно в ті книги вписали и из книг выписали, ибо когда честный отец игумен межигорский в тіх книгах по моему любовному позволенію искать діл нікаких заставил было своего писца, в канцелярии прежде сего на Вольнии бывшаго, и тот писарчык розными времени по многия недѣли книги ті пересматривая, и свободно позволенной себѣ чулан имія, вымыслил вышереченныя письма и на замаранной бумагі (чтоб давными казалися быти) в книги вклеил, а я, повіря пречестному отцу игумену межигорскому, и не посмотря того, что написал писец, позволил руку подписати пречестному отцу игумену михайловскому; посылаю и книги ті для объявления самому вашей вельможности, в тіх же книгах посылаю и лист пречестнаго отца игумена межигорского, ко мні писанный рукою того ж прелестника канцеляриста, которого рукою писано и вклеено в книги новомышленное ложно право, в тіх же книгах есть и инья улики новомышленных лжей отцев межигорских, от которых и устно донесет посланный к вельможности вашей, дерзаю затім жалостно просить вашей вельможности о именном приказании господину Захарію Шинкевича, чтоб новомышленных прав не имѣл за прямыя, и чтоб так великая ложь награждена была от самого вашего правосудия.

Вельможности вашей, нашего милостивого благодѣтеля, всегдашний богомолец и слуга нижайший Варлаам Ясинский, митрополит киевский, со всіх духовным чином.

Из монастыря Свято-Софійского киевского июня 25 дня 1694 года.

На обороте того листа написано: «Предлагаю и то, что кой час нашли есьмы то, что книги градские чрез отцев межигорских ложными сдѣланы, так тот час ті книги с новописанными ложными правами посылал чрез отцев братских к господину Шинкевичу, которой в тіх книгах лож и коварство увидя, к посланням моим говорил латинским языком, чтоб не знал там же будущий старец межигорский Жураковский: «Познал де я ложь отцев межигорских и відаю, чей то вымысл слагал то діло и для чего то сдѣлали». И сказал тот же Шинкевич там, что будучи у меня назавтріе в неделю в праздник рожества святого Иоанна Предтечи, имѣл объявить промышленника душевредного той лжи. Однако ж у меня не был назавтріе от тіх пор, как в Киев приіхал, листы только, ко мні присланные от вашей вельможности, прислал чрез господина Жураковского игуменского, хотя нарочно посылал есмь, прося его в день праздничный на убогую трапезу свою, паче и на церковное почитательство разсуждения не имія, и на мое недостойнство готовящегося с пречестными отцами игуменами на служение святой литургии и молебна в храмі святого за вельможность вашу, вздумал себѣ рано в день недѣльный и праздничный отсюду на границу которскую меж отцами межигорскими и братскими, о чем ко мні прислал уже в церков на литургию входящаго. Тогда с великою моею жалостию пречестнаго отца ректора, готоваго на служение, принужден есмь послати, чтоб с господином Шинкевичем іхал на ту границу. Для того прошу покорственно вашей вельможности, изволь разсудити правость и разсмотрѣние судейское в том человѣкѣ, естли он відал и прежде явленія себѣ, что права отцев межигорских есть вымышленные (как сам познал), тогда ему нужно было разсудити, что такое діло обличительное лживым ест не только вашей вельможности, но и самим православным монархом, но безымяннаго описания с вашею вельможностию не надобно было ему того діла начинати, а хотя б, когда уже мы постерегли и ему объявили, и перестать бы ему от того діла было, а прежде описатися с вашею вельможностию, однако ж он все то легко вмѣня, поіхал еще на докончание того діла, от которого надобно было удержатися до указа вельможности вашей по тім причинам, как и по иным окрестиям, помыслил есмь, что в том ділі пронырном показуется быти единомышленным господин Шинкевич с отцами межигорскими. Просил я вельможности вашей и чрез отца игумена кириловскаго и вторицею чрез отца Димитрия глуховскаго о присланном на то діло, либо о господинѣ бунчучном, или о иной какой особѣ, которой бы правді и истинѣ был приятственнѣйшій, нежели своему душевредному пожитку. И нынѣ пренаипокорственно молю вельможности вашей, понеже видя толь знатную немилость на обиженных господина Шинкевича, трудно с святою лаврою тягати отцем выдубицким, никольским, паче же золототерховским и братским, потому что ті меньшіе монастыри конечно потеряют».

Подпись митрополита Варлаама Ясинскаго.

За подписью написано: «И в том покажется правда господина Шинкевича, если он то объявит вельможности вашей в своем письмѣ, что явилась ложь в книгах градских, как он сам видѣл и прошен был, чтоб объявил, не вступая в діло до указа, а что по нашему лживых книг объявлению, на рубеж выезжал, то знатно, что не хотѣл о том вельможности вашей объявить».

(НБУВ.–ІР.–Ф.194.–№ 121.–С. 98–104.–Копія кінця ХІХ ст. Тексту документа передуює запис: «Прав[ительствующій] Сен[ат] № 5/1732 л. 263–267»)

№ 12

1696, грудня 4 (листопада 24).–Батурин.–Лист гетьмана Івана Мазепи до царя Петра І.

«Иван Мазепа, гетман з Войском вашего царского величества Запорожским, ниц до лица земного пред пресвітлым вашим царского величества престолом у стопи ног монарших смиренно челом бю. Писал к ясне преосвященному его милости господину отцу Варлааму Ясинскому, митрополиту киевскому, галицкому и всея Малыя России и ко мні, гетману, з Полскої державы з краины Волынской епископства Луцкаго номинат Дионисій Жабокрицкій, доносячи до нас, же по благословению святѣйшого и блаженнѣйшого вселенскаго патриарха чрез певнаго, для того высланнаго, греческаго

архиерея произведен он на степень священного иерейства и в чин архимандричества и ныне он, держачися должного себе послушания, в котором здавна тая епископия Луцкая з инными православными епископиями до киевского митрополитского престола належала; и теперь по учиненных межи вами, великим государем, вашим царским пресвітлым величеством, и межи королевством Полским вічного мира договорах непременно належит, желаем того усердно и покорне просим, абы на тое изящніішее епископства Луцкого достоинство, на котором от всіх тамошних чинов есть избранный и наименованный, могл быти в Києві рукою пререченого преосвященного митрополита киевского возведеный и посвященный, якое діло любо всім тамошним обывателем благочестия восточного исповідником и ревнителем ку благостоянию церквей Божиих есть зіло надобно и благопотребно, однак понеже без повелительного монаршого вашего царского пресвітлого величества указа и без подания святійшого и всеблаженнійшого кир Адриана, архиепископа московского и всея России и всіх сіверных стран патріарха, благословения событиса не может. Теды я, вірный ваш царского пресвітлого величества подданный, о том покорне вам, великому государю, а тут же и святійшему доносячи, пренаипокорственне прошу о милостивый вашего царского пресвітлого величества указ, дабы можно было в Києві преосвященному митрополиту оное по желанию пререченного номината в неотлагаемом вершити времени; о чем милостивого вашего монаршого ожидаючи слова, онии лист его, пререченного номината, посылаю в Приказ Малья России и при сем отдаюся пренаипокорственное премилосердной вашей царского величества благос[т]ині.

Дан в Батурині ноеврия 24 року 1696-го.

Вашего царского пресвітлого величества вірный подданный и низаший слуга Иван Мазепа, гетман Войска вашего царского пресвітлого величества Запорожского».
(НБУВ.–ІР.–Ф.194.–№ 121.–С. 9-10.–Копія кінця ХІХ ст.)

№ 13

1701, березня 27(16).–Київ.–Лист ігумені Марії Магдалини Мазепи.

«Року тысяча сімсот первого місяця марта 16 дня.

Извістно твору, иж будучи ігуменією мнстря Печерского дівического умислилам и взяла намірение, абы построена была церков мурованая в предреченой той стой обители Вознесения Христоваго на нбса. До которого стобливого діла просилам их млстей отцев мнстря Выдубицкого, абы позволили на кгрунті своем на Лыбеді цегельні ставити на уготоване цеглы. Річ слушную уваживши его млсти отц Варлаам Страховский, ігумен монастыра Выдубицкого, з отцами и братією и свої цегелні готовые для поспіху позволили. Тыє цегелні по зготованю матерії на церков выпреченную повинны будем блгодарні монастырови Выдубицкому отдати и отцы тоей стой обители яко своим власним кгрунтом владіти мают. Извістно я, же ради певности на сем писании при печати монастырской руку подписалам.

Діялося в монастыру Печерском дівическом Вознесения Хрстова року місяця и дня вышшей написаного

Мария Магдалена Мазепина, ігуменя печерьская девического иг(...)-ского».

(Архів Петербурзького Інституту історії Російської Академії наук. – Колекція 68. – Карт. 1. – № 97. – Арк. 1. – Оригінал завірений печаткою і особистим підписом. – Фотокопія: Батури́нський архів і другі документи по історії українського гетманства 1690–1709 рр. – СПб., 2014. – С.433)

№ 14

1702, листопада 21(10).–Біла Церква.–Лист Самуся до гетьмана Івана Мазепи.

«Список с письма к гетману Мазепе от украинского полковника Самуся известного о взятии российским оружием Белой Церкви.

В листу к гетману и кавалеру Ивану Степановичу Мазепе полковника охочого украинского Самуся Иванова написано, а тот лист прислан к Москве ноябрю в 21 д. 1702 г.

Объявляю велможности вашей, что по милости Вышнего Творца за счастием царского пресвітлого величества, также и за счастием вашей рейментарской милости, хотя

и потрудилися есмы неділь с сем, только слава Господеви Богу взяли есмы крепость Белоцерковскую и укріпили есми войском, оставя в замкі самого господина полковника с товариществом его, хотя при болезни и зіло немощен сам Палій и что остались при крiпости пушек великих добрых 28, и роспись учинили есмы, пороху 11 бочек, сіры 2 бочки, ядер пушечных великих тысяч с шесть, свинцовых мелких с 10 000, гранатов нысколко сот, свинцу и инных розних всяких надобных войсковых вещей и запасу всякого довольно, все то отбрали есми от коменданта самого и з жолнерами (...) *цами даровав из замку выпровадили есми, дав на волю или в Полшу, или куды хотя, итти волно. Зіло прошу велможности вашей, изволь с своей стороны какова знатного и належного человека прислать в крiпость Білоцерковскую осадного и людей с сотню из (?) другую для укріпления замку и о всем с своего (?) совіта, как на то милость региментарская явит чрез посланца моего наставленья, и сам подайте, чтоб крiпость города укріпить, дабы уже от сего времени боліе полякам не отдать, понеже великое защищенье народу христианскому. А как даст Бог, из Білой Церкви в скором времени особою своею к столпам ног поклонитися приду.

Дан из Білой Церкви ноября в 10 день 1702-го году».

(НБУВ. – IP. – Ф. 194. – № 121. – Арк. 41–41 зв. – Копія кінця XIX ст. Тексту документів передує запис: «Малороссийские дела 1702-го г. ноября 10 д. № 36»)

№ 15

1703 р. – Выписки з листів гетьмана Івана Мазепи про повстання С. Палія та ін.

«Выписка из листов гетмана Мазепы по жалобам полским о бунтах Палеевых и Самусевых противу поляков; представление Мазепино о пристойности в белоцерковский замок несколько сот российских войск ввести и принять ту крепость на имя государево, також выписка из листа Палея к гетману Мазепе; список с наказа из статей гетманов Короны Полской к Мазепе ж присланных о успокоении помянутых бунтов, ответы Мазепины на оные статьи, тут же списки с государевых грамот к гетману Мазепе и к конному охотничьему полковнику Семену Палею и выписки из Мазепиных листов о том же деле.

В листу к боярину от гетмана и кавалера генваря в 21 день написано:

Что Семен Палей, имея своих родственников, к стороне Полской есть склонен, что Самусь советует ему прислать людей regimentу своего в замок Белоцерковский для лучшего удержания оного в стороне благочестивейшего монарха, с чем из начала по взятии Белой Церкви они, т.е. Самусь, Палей и Искра к нему отзывались, о чем он вкратце тогда же доносил, понеже от короля полского и от вождов литовских принесено к великому государю прошение, дабы против полской стороны от Самуся всчатая война была удержана и запрещена, то рассуждает он, гетман, пристойнее б при таком случае в белоцерковский замок людей воинских государевых несколка сот ввести и принять тою крепость на его великого государя имя, а к ним бы, полякам, отписать сицевым образом, что по прошению их недавной зачатой своеволи лутшого и совершеннейшого способа, как дабы Белая Церковь отобрана была в его монаршеское защищение до времени, толко бы они того в нарушение вечного мира не ставили, о котором деле просит он, гетман, о известии, какое будет его его, великого государя, изволение так учинити, как ево подданское мелкое пишется предложение, то из малороссийских ли полков сердюцкие полки, или ис Киева ратных его монаршеских людей туда послати, надобно на то именной его монаршенской указ, и Палей, хотя сам в том белоцерковском замку ныне обретається, не будет противен до отдания оной присланным туди его царского пресветлого величества людям.

Грамота к Палею

Божиею милостию от пресветлейшого и державнейшого великого государя царя и великого князя Петра Алексеевича, *(далі йде царський титул. – Ю. М.)* конному охотничьему полковнику Семену Палею наше царского величества милостивое слово.

Известно на великому государю, нашему царскому величеству, по писмам твоим, каковы писал ты к подданному нашему Войска Запорожского обоих сторон Днепра к гетману и кавалеру, к Ивану Степановичу Мазепе, также и по доношению

Михаила Христофора Белозора, каноника виленского, резидента Великого княжства Литовского, пребывающего при нашем царского величества дворе, и посла нашего, пребывающего при дворе королевского величества полского, что совокупясь ты с конным же охотничьим полковником Самусем Ивановичем и с иными козаками, по Поднестью (?) будучими, всчали на сторону брата нашего, великого государя его королевского величества полского, некоторые противные дела и город Белую Церковь приступами взяли и шляхту и жидов в том городе и по местечкам вырубил и до сего времени тот огонь ще не укротился, от чего не толко коронные сенаторы, но и все Великое княжество Литовское во всяком сомнении пребывает и о успокоении того нас, великого государя, нашего царского величества все княжество Литовское просит; а о том вам ведомо подлинно, что с нами, великим государем, с нашим царским величеством, брат наш, великий государь, его королевское величество полской, дружбу и любовь имеет по прежним постановленным вечного мира и союза договором и его королевского величества Великого княжства Литовского войска с нашим царского величества войсками против общих наших неприятелей шведов и против иных, которые с ними, шведами, общее согласие имеют, прошедшаго лета воинские промыслы имели и город Быхов в сторону его королевского величества взяли, а тебе, конному охотничьему полковнику, и конному ж охотничьему полковнику Самусю Ивановичу естли б и досаждение какое с стороны его королевского величества от кого было, и о том довелось было бить челом его королевскому величеству и тебе все противности успокоены были добрым оборонением и успокоением всенародным. И мы, великий государь, наше царское величество, имея к вам нашу царского величества милость, повелели послать сию нашу великого государя грамоту, дабы могли вы иметь общее согласие с конным же охотничьим полковником с Самусем Ивановым и от начатого своего противного на сторону его королевского величества намерения престоли б; а иметь воинские промыслы всякими мерами над общими неприятелями нашими шведами, где того воинский случай употребляти будет, и о том к нам, великому государю, к нашему царскому величеству, писать и наша царского величества милость за такие промыслы впредь и ныне никогда отъемлема не будет.

Писан государствования нашего во дворе в царствующем граде Москве лета от Рождества Христова 1703-го февраля 25-го дня государствования нашего 21-го году.

Такова ж его великого государя грамота послана к конному ж охотничьему полковнику к Самусю Иванову.

[Лист гетьмана Мазепи до невідомого царського боярина]

Февраля в 17 день 1703 –го к боярину в гетманском листу в положенной цеделе написано:

Предлагает он и о том, естли он, гетман, будет в Киеве, чтоб Палея выманив из Белой Церкви, выслать своих людей в Белую Церковь, понеже ныне по тому время есть, когда гетманы коронные в инструкции своей чрез нарочного своего посланного на сей час у него пребывающего, ему по данной ему жадают (?) ево о том, чтоб был между ими и Палеем посредственником, чтоб Палей имел Белую Церковь, уступить, а Палей, как вижу и сам к тому есть склонен, когда обещался Любомирскому, подкоморию коронному, по прежнему полякам ту Белоцерковскую крепость уступить и кажется ему, что пристойнее бы было, когда б на имя великого государя та крепость была принята, и естли нужда указывать будет, сызнава полякам Белую Церковь возвратить, то в том воля монаршеская будет и совершеннейшее его, великого государя, окажетца к королевского величеству полскому и к Речи Посполитой желательство, когда из рук государских та крепость отдастся. А естли Палей ис своих рук ее отдаст им, то конечно свою целость у них скрепить и чего похочет, то на них поляках даможется и нам уже тяжек будет, понеже поляки прибрать себе такое орудие Палея, чтоб на похотели и сюды, на Заднепріе, перенести войны, понеже все войска четвертные (*кварцяні* – **Ю.М.**) з гетманы коронными и многие паны со многолюдными своими делениями (*полонізм, тобто «загонами»* – **Ю.М.**) приближаютца к берегу Днепровому; а все люди ис-под Днестра и Побожья, ничего не удержав на себе, от войска полского таборами з женами и з детьми сюды к берегу Днепровому уступают, о чем

лист полковника переяславского, проводя подъячего, к салтану посланного в Ясы, самовидцы подробну той войны полской учинили полковнику доношение».

(НБУВ. – IP. – Ф. 194. – № 121. – Арк. 17–20 зв. – Копія кінця XIX ст. Тексту документів передує запис: «Малороссийские дела 1708 г. № 6»)

№ 16

1709, жовтня 28 (17). – Глухів. – Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинським грекам.

«Пресвітлійшого и державнійшого великого государя его царского священнійшого величества Войска Запорожского обеих сторон Днепра гетман Иван Скоропадский.

Ознаймуем сим нашим универсалом всім воец и каждому зособна, кому бы колвек о том відати належало, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвітлого величества Запорожского ніжинскому, панам старшині полковой, сотникам, атаманам, городовому (*описка, має бути «атаманам городовим».* – Ю.М., І.Т.) и всему старшому и меншому товариществу, также войтови, бурмистрам з цілим маистратом тамошним, міщанами и всіми посполитыми людми, иж учтивые купцы греческие, обыватели ніжинские, прибывали до нас, презентовали нам при суплиці своей именем всего своего братства поданному архиерейско зайшлого в Богу святяга и блаженныя памяти архипастыря господина отца Варлаама Ясинского, преосвященного митрополита киевского, на строение належитого в храмах святого архистратига Михаила в древяном, а в другом – Всех Святых каменном церковного порядку, также и зложено Крестоносного братства себѣ ферованным и вновь от нынешняго пана архипастыря нашего, ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Иоасафа Кроковского, архиепископа и митрополита киевского, галицкого и всея России, подписом архипастырской его преосвященства руки тому ж архиерейскому антецессора своего благословению соизвольно утвержденный универсал, при котором подали нам и антецессора нашего, прошлого гетмана, универсалное оной же архиерейской благославительной воли согласующое, а им в конфирмацию даное писанье и просили нас чрез тую поданную свою суплику, абысмо и мы оные архипастырское и антецессора нашего покріпостные листы, рейментарским нашим затвердили универсалом. Теды мы, гетман, принявши прошение в за слушное, понеже як благочинное церковное строение, так и любовный братерства духовного союз до помноженья хвалы Божой стягается, велелисмо в канцелярии нашей войсковой, сей наш выдати им универсал, которым вси пункта, клявзули и контента в универсалі его архипастырского преосвященства выражены, ствержаючи, меж иншими выразні тое докладаем и умоничаем (*описка, має бути «умоцняем».* – Ю.М., І.Т.): жебы при церквах каменных волно им было подруг (*описка, слід читати: «подлуг»* – Ю.М., І.Т.) уподобанья своего презвитера держати, дабы церкви оные и презвитер в них постановленный особливим правом до самой зверхности пастырской митрополитанского киевского престола належали, до которых ані отец протопопа ніжинский, ані жаден игумен належати и в строение чина церковного интересоватися не повинен, надто и всі оные учтивые греки, обитающие в Ніжині и приходские в союз братства Крестоносного для строения благочиния церковного совокупленные, також мают быти от отца протопопи ніжинского и от каждого тамошняго священника свободны, найдующися уділно в парохии теі греческой церкви и належачы во всіх справах духовных до власти и суду пастырского помененного митрополитанского киевского престола, якого благословение и волю в должной почести имія, всякое послушенство тамо отдавати повинни будут, которых мы по их прошению гетманскою нашею открываючи (*описка, має бути «окриваючи»* – Ю.М., І.Т.) протекцією, сего универсалу нашего повагою особно тое умоцняем: що в в привилеях антецессоров наших славной памяти пана Богдана Хмельницкого и инших прошлых гетманов наданы им и укріплено. Абы они як прежде отдавна в Малой России найдующися, сами свои sprawy разсуждали, так и тепер в церковном братстві соединении и язык свій особливый міючи, також честь свою призоитую купеческую и цілость содержать хотячи, сами между собою и челядью своею всякій случаючиіся разсуждали и мірковали sprawy, опричь креминалу, и чого им самим вершити будет неудобно, о чем до самой зверхности нашей гетманской

апеллювати, от нас декрет приймвати мают, для чего як сам полковник ніжинский з старшиною полковою, так и маистрат тамошний в тья их разсудки и справы не мают втручатися, перешкоды чинить и жадного безчестия и насилства наносити. А однак и они, учтивые купцы греческие, при такой своей волности и праві, абы не понижали власти полковничой, леч як самому пану полковникови міскому призвоитую честь и пошанованье отдавали, особливе зась, тут же на жалобу их о утисках своих до нас занесеную, пилно рейментарско варуем. Абы як старшина полковая найменших обид оным не важилися чинити, а найбарзій жебы в господах их чинили к гвалту и насильства, и не сміли оных з дворов для якої не городской потребности зганяти, тако же и подвод у них, а особливі у приезжих купців, отнюдь жадною мірою не дерзали брати и повторе пилно приказуем. Дан в Глухові октоврия 17-го 1709 року.

Звышменованный гетман рукою власною».

(НБУВ. – ІР. – Ф. 194. – № 121. – Арк. 39–42. – Копія кінця ХІХ ст. Тексту документів передує запис: «Моск[овский] Глав[ный] арх[ив] М.И.Д. Малороссийские дела 1709 г. № 56. Список с универсала». Наприкінці документа у дужках написано: «місце печати рейментарской»)

№ 16-а

1709, грудня 4 (листопада 23). – Козелець. – Лист київського полковника Федора Коровки-Вольського до стародубського полковника Михайла Миклашевського (?).

«Мсцівый пне полковнику стародубовский, мой велце мсцівый пне и брате.

Понеже тако бысть Всемогущу Бгу, соизволившу, же кгрунта мої в вичистое владение куплею от мене досталися в. м., м. м. пну, віншую такой фортуны в. м., м. м. пну, сприяючи при здравственной и блгопомислной щастивости тим в. м., м. м. пну, в многие літа з милою панею и всім в.м., м. м. пна, поважним домом, як хотя по своей мислі владіти грунтами, що в. м., м. м. пн., пишеть, абы могла иншая в. м., м. м. пну, от мене датися купчая, то все будет по волі в. м., м. м. пна, когда подаст Бг нам о рожденіи Сна Бжого видітися и що не достало до тоей суммы и о чом в. м., м. м. пну, в тот час звіщу. За тим братерской в. м., м. м. пна, полекаюся приязні.

На подлинном тако:

В. м., м. м. пну, всего добра зичливый приятель и служить готовый

его црского пресвітлого влчства Войска Запорожского полковник киевский Феодор Вольский.

З Козелца 23 ноеврия року 1709.

(Копія половині ХVІІІ в. в бумагах Жоравок в черн[иговской] губ[ернской] уч[еной] комиссии)».

(НБУВ. – ІР. – Ф. Х. – № 7382. – Копія кінця ХІХ ст. з копії середини ХVІІІ ст.)

№ 17

1712, вересень. – Царський указ і лист київського губернатора князя Д. Голіцина до Фірса, архімандрита Соловецького монастиря

«От великого государя царя и великого князя Петра Алексеевича, всеа Великия и Малыя и Белья России самодержца в Соловецкий монастырь богомолцу нашему архимандриту Фирсу з братеею.

По именному нашему великого государя указу послан из приказа Малыя России того ж приказу с подьячим и с провожатыми к городу Архангельскому для отсылки к вам, в Соловецкий монастырь, батуринского Николаевского монастыря архимандрит Гедеон Одорский, монах Семен Остафьев, лохвицкий протопоп Иван Рогачевский, челядник Иван Вицковский на вечное житие, которых велено из города архангельского вице-губернатору нашему Алексею Александровичу Курбатову сослать их к вам, в Соловецкий монастырь (...) *к тому пригож; и как к вам ся наша великого государя грамота придет, а тот архимандрит с монахом и с протопопом и с челядниками в Соловецкий монастырь привезены будут, и вы бы того архимандрита Гедеона, монаха Семена и протопопа Ивана и челядника велели принять и быть им в том монастыре

безотходно, а пищу им давать против их братья; а в котором числе он, архимандрит, и монах и протопоп и челядник к вам в монастырь привезены и приняты будут, о том к нам великому государю писали, а отписку велели подать в приказе Малыя России государственному нашему канцлеру и кавалеру графу Гаврилу Ивановичу Головкину да государственному нашему подканцлеру барону Петру Павловичу Шафирову.

Писан на Москве лета 1712 сентября в 13 день.

Справил Федот Рогов.

Подписал дьяк Михайло Радостамов.

Державнейший царь, государь всемилостивейший.

Вашего царского величества по имянному указу и по писму из армей вашего величества государственного канцлера и тайного советника кавалера графа Гавриила Ивановича Головкина повелено колодников, которые держаны в Киевской губернии, а именно батурина Николаевского монастыря архимандрита Гедеона Ардарского (*отиска, мае бути «Одорського»* – Ю.М.), монаха Семена Остафьева, чернеца (?) Ивана Видковского, изменников челядников Ивана Перевейска, Степана Русановича Быстрицкого, челядника Юрка Шенина, Ивана Тернавского, Стародубского полку казаков Семена Куликова, Ивана Иванова Новицкого, которой был от изменника в Полше резидентом, изменникову племянницу наместницу Марфу, келейницу ея черницу Могдалиню, девку Екатерину, Гадяцкого полку сотника Ивана Енькавского, Якуба Никитина, Якимя Яцкого, Новгородского уезду села Шаптаков черкашенина Романа Якимова, лохвицкого протопопа Ивана Рогачевского, Александру Дубягу, хлопцев ево Власа Скиданова, черкас казаков: Семена Бойка, Федора Иванова, Семена Прокофьева, Василья Щербака, Емельяна Тарасова, канцеляриста Григорья послать в Москву в Посолский приказ с провожатыми. И по тому вашему царского величества указу оные колодники из Киевской губернии в Москву посланы с провожатыми, а отписку велел подать и оных колодников объявить в Посолском приказе.

Вашего царского пресветлого величества нижайший раб князь Дмитрий Голицын.

Помета: Взять в книгу и выписать из графских писем, что о тех вязнях велено чинить и кого за ними в провожатых послать, просить ведением из сенату.

Лета 1712-го сентября в 24 день по указу великого государя царя и великого князя Петра Алексеевича, всеа Великия и Малыя и Белья России самодержца боярину князю Петру Ивановичу Прозоровскому с товарищи к великому государю царю и великому князю Петру Алексеевичу, всеа Великия и Малыя и Белья России самодержцу, писал из Киева губернатор князь Дмитрий Михайлович Голицын и прислал в приказ Малыя России батурина Николаевского монастыря архимандрита Гедеона Одорского, монаха Семена Остафьева, лохвицкого протопопа Ивана Рогачевского, челядника архимандричья черкеса Ивана Вишковского да изменника Мазепы племянницу черницу Марфу, келейницу ея черницу ж Магдалиню, да челядницу девку Екатерину. И великий государь царь и великий князь Петр Алексеевич, всеа Великия и Малыя и Белья России самодержец указал того архимандрита и монаха и протопопа и челядника сослать с Москвы за крепким караулом из Монастырского приказу в Соловецкий монастырь, черниц и девку на Белоозеро в Горский монастырь и быть им тамо не исходя из тех монастырей никуда, а дневную пищу давать им, архимандриту и прочим, против их братья, а черницам против монахинь. И того ради тот архимандрит и монах и протопоп челядник, такожде и черницы с челядницею из приказу Малыя России посланы в Монастырский приказ (с) приказу Малыя России с подъячим для ведома отписать. И по указу великого государя царя и великого князя Петра Алексеевича, всеа Великия и Малыя и Белья России самодержца боярину князю Петру Ивановичу Прозоровскому с товарищи учинить о том по его великого государя указу.

Секретарь Михайло Шафиров.

Справил Федот Рогов.

Ведение из приказу Малыя России в правительствующий сенат.

В нынешнем 1712-м году сентября в 21 день к великому государю киевский губернатор князь Дмитрий Михайлович Голицын писал и по именному великого государя

указу с отпискою и с провожатыми прислал колодников 25 человек, в том числе:

Батурина Николаевского монастыря архимандрита Гедеона Одорского.

Лохвицкого протопopa Ивана Рогачевского.

Монаха Семена Остафьева.

Архимандричья челядника черкеса Ивана Вицковского.

Изменничьих челядников:

Степана Русановича, Ивана Керевейского.

Быстрицкого челядника черкашенина Ивана Терновского.

Стародубовского полку казаков Семена Куликова, Ивана Иванова.

Да Новицкого, который был от изменника Мазепы в Полше резидентом.

Гадяцкого полку сотника Ивана Яныковского, Якуба Никитина, Яким Яцко.

Новгородского уезду села Шестакова черкашенина Романа Якимова. Александру Дубягу да хлопцев ево Власа Скиданова.

Черкас казаков: Семена Бойка, Семена Прокофьева, Федора Иванова, Василья Щербака, Емельяна Тарасова, канцеляриста Григорья.

Изменникову племянницу наместницу Марфу, келейницу ее черницу Магдалину да челядницу девку Екатерину

А в прошлых 1710-м да в 1711-м годен в разных месяцах и числах великого государя в указе из походу (?) из Санкт-Петербурга за рукою государственного канцлера и кавалера графа Гаврила Ивановича Головкина в Посолский приказ писано, велено колодников, которые приличны к измене Мазепиной и присланы будут из Киева или из Севска к Москве и тех разослать по городам з грамотами и велено их приверстать в службу, в какую кто годитца.

А написано в росписи послать 14 человек, а имянно:

К городу Архангельску:

Казака Александра Дубягу с хлопцем (!) и з двумя казаками, итого 4 человека.

примітка: ныне в присылке сверх того 8 человек простых черкас.

В Сибирь:

Изменника Мазепы челядников: Яна Перевеского, Степана Русановича.

Да Быстрицкого челядника Ивана Терновского; Прилуцкого полку казака Ивана Борисова до краснянского сотника, итого 5 человек.

примітка: ныне в присылке иные Гадяцкого полку сотник Новицкий, что был в Полше у Мазепы резидентом; Григорий канцелярист, что был в Сибири и оттуда бежал.

В Соловецкий монастырь:

Архимандрита Гедеона Одорского да дву при нем монахов и челядника ево, итого 4 человека и давать ему пищу против братьи.

примітка: в присылке вместо старца протопop.

На Белоозере в Горский монастырь:

Изменника Мазепы племянницу монахиню Марфу, пищу давать против монахинь.

Итого колодников всех с Москвы посылать, так же и о даче за теми колодники в провожатых и подвод тебуется решения.

примітка: в присылке с нею старица да девка келейница.

Дьяк Михайло Радоставов.

По сему господам в сенат чтено. Послать для ведения список в поход.

Лета 1712-го сентября в 29 день (далі подається текст царського указу обер-коменданту московського гарнізону Петру Олексійовичу Голіцину, де містяться ті ж відомості про засланих, а також указ від 22(11).10.1712 р. полковнику Мещерінову про призначення 25 озброєних солдат (названі поіменно) для конвоювання засланих і про призначення їм (солдатам) жалування—Ю.М.)

(НБУВ.—ІР.—Ф. 194.—№ 121.—Арк.47–50 зв.—Копія кінця XIX ст. Текст документів передує запис: «Моск[овский] Глав[ный] арх[ив] М.И.Д. Малорос-сийские дела 1712 г. № 6»)

№ 18

1713, вересня 14(3).–Київ.–Лист графа Б. Шереметєва до секретарів.

«Господа секретари.

Порутчик Яков Красновский и подъячей Федот Рогов в Киев с червонными и рухлядью приехали и письмо ваше нам подано прошедшаго августа 19-го дня. И те червонные и рухлядь августа ж 31 –го дня отправлены ис Киева к полномочным послам с полковником Семеном Пятовым, да при нем посланы подъячей Семен Рогов, четыре человека салдат, которые были в провожатых, а Федот Рогов отпущен в Москву.

При том вам объявляем, понеже в бытность мою в Прилуках явился чернец Мгарского монастыря Домаск в немалом государевом деле и сыскано письмо руки ево, как он з другим чернцом подрался в корчме, о чем возможно выразуметь. И с того писма с подлинного розыску послан был от нас список к его сиятельству графу Головкину, а оным чернцам по тому делу здесь розыскивано, понеже то дело старое и было еще тогда, как король швецкой был в Украине; а потом его сиятельство граф Головкин ко мне ответствовал, дабы ево чернца и руки ево письмо послать к Москве в Посолской приказ; а о приеме и где ево держать, к вам писано. И того ради ныне помянутого чернца Дамаска и подлинное руки ево письмо с цыдулкою и с пакетом посылаю отсюда с помянутым поручиком Красновским и с солдатом, которые были в провожатых за червонными и рухлядью. Изволте о приеме ево учинить, как вам повелено от государственного канцлера, а к нам для известия отписать.

У подлинного писма приписано тако:

Борис Шереметев.

3-го дня сентября 1713 г.

Ис Киева».

(НБУВ.–ІР.–Ф. 194.–№ 121.–Арк. 7-7 зв.–Копія кінця ХІХ ст. Тексту документів передуює запис: «Моск[овский] Глав[ный] арх[ив] М.И.Д. Малоросс[ийские] дела № 32–1713 г.»)

№ 19

1716, квітня 9 (березня 29).–Київ.–Лист князя Дмитра Голіцина до невідомого (гетьмана І. Скоропадського?).

«Ясновельможный и превосходительный господине!

Изволили ваше превосходительство ко мне писать, ответствуя на письмо мое о вещах батуринаского Николаевского монастыря архимандрита Одорского, которые положены были в том монастыре, – что оныя, при которых и изменника Орлика вещи, чрез присланных ваших Василия Коновца и Ивана Роговника к вашему превосходительству взяты; а сколько на них и куда оныя в расход, изволили запомнить. И дабы для уведомления оного архимандрита с духовной, какову объявил монах Симеон, прислать к вашему превосходительству копию. Отвествую: оной духовной ныне при мне нет, но во время отъезду моего оставлена в Санктпетербурге, а какову во время свидетельства посланного из Киева офицера того монастыря иеромонах Иосиф Христофоров о тех взятых вещах подал роспись, из оной к вашему превосходительству посылаю копию; и изволите ваше превосходительство ко мне ответствовать: толикое ль число оных вещей или и другие сверх того к вашему превосходительству взяты и где оне ныне?

Вашего превосходительства повольный слуга князь Дмитрий Голицын.

Из Киево-Печерской крепости марта 29 дня 1716 года».

(НБУВ.–ІР.–Ф. 194.–№ 121.–Арк. 166.–Копія кінця ХІХ ст.)

№ 20

1726 (?). – Опис міст Почеп, Батурина, Ямпіля і прилягаючих до них сіл (за копією грудня 1763 р.).

«Спеціфікація

О городах Почепі, Батурині и Ямполі и о принадлежащих к оним селам и деревням и протчих угодиях.

В полку Стародубовском місто сотенное Почеп со всею сотнею належало до города полкового Стародуба

В оном місте Почепі ратуш належала також до полку до міста Почепа принадлежало село и деревни, а имянно:

Село Витовка, в котором казацкие скуплі отнята на князя Меншикова

Деревня Починок

Деревня Титаровщина

Деревня Писарево, которой мельница на два камені

Село Димово

Деревня Нижняя Злобинка

Деревня Вишняя Злобинка

Деревня малое Староселье

Село Губастово

Деревня Карпово

Деревня Пушкари

Село Стригово

Деревня Толбозин

Деревня Чернобабки

Деревня Подзоричи *(далі йде розлогий опис Стародубщини – Ю.М., І.Т.)*

В полку Ніжинском місто Батурин со всею сотнею належало до города полкового Ніжина

В оном місті Батурині ратуш до замку полку належала до міста Батурина прислушались міские посполитие люди и слободки

Подзамковая

Горбановская

Гончаровская

Люді на оболоні около млина, в том же місті Батурині замок на гетмана надлежачий и дворец, прозиваемый Гончаровка, а к оному замку и дворцу гетманский принадлежали другие двори гетманские, також маестности мельницы и другие угодия, а имянно:

Слободка Литаявка

Село Городище

Село Бахмач

Село Куреня

Дворе Обмачевский и села Обмачева часть

Село Краснянское

Село Великое Устье

Село Малое Устье

Дворе Подлипинский и село Подлипное

Село Поповка

Село Рута

Село Старое

Дворец Самборский и село Самбор великий

Село Малий Самбор

Село Дептовка

Село Карабутов з греблею и млинами

Село Ролюнка

Гребля Батуринская

Гребля Новомлинская

Гребля Озарицкая

В копії написано:

На подліноі по листам подписал

Регент Петр Валкевич

Канцелярист войсковой Петр Себастьянович [...]

(НБУВ. – ІР. – Ф. VIII. – №. 231(99 І). – Арк. 175– 180. – Копія другої половини XVIII ст.)

1727, травня 24 (13). – Лист-прохання жителів с. Жукіна до гетьманші Апостола.

«Ясновельможная мсці пані гетмановая, премилостівішая наша патронко, мило-сердная нам, сиротам, матко и всегоблагонадежнійшая добродійко.

Согласно всі всі старие и младие люди, жени и діти наши, впадши пред стопи ног вашей ясновельможности, всенижайше доносим, что ми в новонаселяемой слободі владения ясновельможности вашей, называемой селом Жукино, осаженном при річці, именуемой Остер, населенном по обоим сторонам оной реченной річки хоть уже до ста, а дворового числа до восьмидесят; и подъемля аще Бог поможет за щасливое панование за продолжением в даль(?) дражайшей жизни вашей ясновельможности, что толиким числом еще может к населению вскорі собратися людей; кромі ж сего близ поселения нашего з давних літ иміється при више показанной річки по течению оной вниз гута и гребля с построенною мельницею об одном колі млива (мучном), владіемых гутою и теею мельницею гутником Павлом Поручкою и сином его Максимом Павловым, при коей гуті хат десять з дворовым строением, огородами, пахатным полем и сінокосами с потребу их, гді в коих хатах и двориках жительствоуют люди майстеровые гутники и скляри с работниками своими, которому нашему вообщее согласию и он, реченный гутник Павел Поручка з сыном своим и со всіми людьми желают в помощь нам стати. И хотя ми еще на новоселии хозяйством своим и недостаточные, однак необходимо нужно (?) в христианских требах за отдалением церковных обрядов мы узнаем всекрайній-шую нужду, лишаясь своего спасения в приключаемых нам в многих припадках; первие много случается, что без исповіди и святых Божественных тайн многие помирают, другие без крещения діти наши погребаются. И ради сих показанных нужных причин «всенижайше просим ясновельможности вашей милости уважить и милостиво приказати вначалі одискать нам священника и за приводом того по достатком нашим на первой час хотя б малую церковь соорудить» и просить благословения архиерейского, дабы мы зашасливым панованием вашей ясновельможности могли міти подаваемые нам христианские треби и обряди; и не узнавши бы виш показанных самонужнійших биваемих христианских причин и нужд «о чем и паки всі донося, всенижайше просим».

На подлинном подпис таков:

Вашей ясновельможности всенижайшие слуги «поддание жители села Жукин, а именно:

Леско Сергиенко, осадчий и староста жуклянский», войт жуклянский Матвій Шкрєбий (?), Степан Ерешко, Иван Сохацкий, Микита Москаленко, «Савка Илленко, Тарас Печенужский», Мирон Смоляр, «Андрей Лісовий, Сидор Курнос, Игнат Хворостовицкий, Даниил Циба», Юрко Сахненко, Федор Коваль, «Павел Бик, Петро Красножон», Василь Пархоменко, Ничипор Самотужий, Опанас Редка, Яков Солохненко, «Лаврин Ступак», Микита Подласий, Максим Москаленко, Тихон Кудровский, «Семен Бондар, Грицко Смяян, Иван Шкурат», Исая (?) Кучма, «Николай и Роман Шавлаки, Грицко Бадуля, Данило Безпальй, Терешко Довбня, Мар(к)о Лотушка, Алексій Дречак, Михайло Подлісний, Федор Швидкий, «Степан Кучма, Моисей Кучма, Грицко Глушиченко, Никифор и Логвин Могай(?), Михайло Соломенник, Самойло Поборец, Корній Столяр, Феско Иленко, Прохор Кравец, Онопрій Фесенко, Марко Даценко, Федор Кожар, Павел Ковш, Ермей Кондатенко, Евфим Ермоленко, Улас Бандура, Стефан Рижанский, Иван Кондрашок, Опанас Гончар, ... Захарко Шинкар, Иосиф Бондарец, ..., Василь Зозуля, ...Демко Казиловец..., Трофим Погорілий, ..., Семен Аврааменко, Иван и Дмитро Горовие, Денис Горовий, Давид Швец, Данило Кармазин, Наум Лоб, Андрей Попович, Иван Зижборовский, Иаким Чуйдух(?), Иосиф Тютюнник, Данило Иленко, Михайло Лещенко, Микита Грищенко, Иван Мін(?) со всею громадою жуклянскою подписались.

А вмісто их, неграмотных, по их персональному и рукоданному прошению «прихожой к тамошнему новонаселению дяк сие прошение писал и за всю их именованную громаду и за себе Михайло Щербина подписался.

1727 года мая 13 дня».

(Фонди Конотопського краєзнавчого музею. – Копія другої половини XIX ст.)

№ 22

1727, травня 26 (15), 1728 р. – Список жертводавців на побудування церкви – жителів Жукин (регест).

«Помета на доношении поданном от жуклянских обывателей осадчого Леска Сергиенка и войта Матвія Шкрабія со всею поменованную громадою в приезд ея ясновельможности пані гетмановой Иулинии Апостоловой с Глухова в с. Жукино веліно будучому того времени при ней ясновельможности рейментарскому господару Василию Казаковичу за приїздом с показаного села Жукли в Глухов ея ясновельможности прозбу их внушить ко выполнению 1727 года мая 15 дня.

На подлинном подписано так:

Рейментарский господар Василий Казакович.

Року 1728. Реестр следует по расположению согласию войта жуклянского Илии Сергиенка и всей громады, что от кого ж споруджено на новостроенную церков жуклянскую з денег взять довелось явствует ниже сего

Напред

Улас Бандурка дал гривен дві

Стефан Риднанский дал гривен чотыре

Иван Кендюшок дал гривен одну

(далі йде список жертводавців, який майже збігається з підписами попереднього документу; тут відзначимо лише нові прізвища або такі, які дали пожертву понад звичайну в 1-2 гривні. – Ю.М.)

Захар Шинкар дал гривню одну [...]

Петро Шкуратенко дал гривен дві

Тарас Илленко дал гривен шесть

Левон Климов дал гривню одну [...]

Данило Хоруженко дал гривню одну [...]

Тит Герасимов старожилец дал гривен три [...]

Андрей Каруковский дал гривен дві

Дацко Прокопенко дал гривен дві

Семен Аврааменко дал гривен дві [...]

Давид Титенко дал гривню одну [...]

Наум Лобенек дал гривню одну

Марко Доценко дал гривню одну [...]

Иван Каруковский дал гривен три [...]

Юрко Сахненко дал копіек пять [...]

Яков Солохненко дал гривню одну [...]

Семен Аврааменко дал гривен три

Иван Шкуратенков зять дал гривню одну

Зінко Сачков дал гривню одну

Лукуян Чорниш дал гривню одну

Степан Світайло дал гривен дві [...]

(Фонди Конопотського краєзнавчого музею. – Копія другої половини XIX ст.)

№ 23

1728 (?). – Лист-прохання церковного будівничого Андрія до гетьманші Уляни Апостол.

«Ясновельможная мсці пані гетмановая, премилостивійшая мні добродійко.

Склонивши себе пред висоцеловажные ноги ваши панские «предлагаю о сем» когда за позволением вашим ясновельможности вашей началась церков в слободі Жукин строитись, в ту пору вмовлен я бил ктитором тамошнім Моисеем Кучмой сооронить оную церковку, а при вмові такие слова говорили, что от него, ктитора, для оправления деревков на каждый день по восім чоловік даватимется и як вмовлен я, то ктитор потому не дал мні людей и на оправление наймаючи людей (...)»* своїх коп сім потратил денег, которых он мні, ктитор, не отдал» и през немалое время за его нестаранием при оной церкві умедлил, в чем, падши до ног ясновельможности прошу вашего панского

милосердия, чтоб втраченные денги коп сім он, ктитор, повернул «в чем и стократно просячи панские (...)»*ую стопи».

Ясновельможной нашей и великой добродійки найнижайший подножник Андрей майстер церковний».

(Фонди Конопотського історичного музею. – Копія другої половини ХІХ ст.)

№ 24

1728 (?). – Довідка про стан церковної новобудови в с. Жукин.

«Для извірення посланий бил от его ясновельможности его милости господина гетмана Даниила Апостола в новопоселенную слободу Даниловку а село Жукин Василий Казакович для усмотрения новопостроенной церкви в той слободі Даниловці а селі Жукин, как она церковь совершенно устроена в должину, в ширину и вишину. В должину она церковь состоит сажней пяти треаршинных и в вишину до креста сажней дванадцати треаршинных, в три за (...)»* з банями и требует еще она церковь кругом себе призби и шелиования, крестов на церковь и образов у церковь, книг, сосудов и аппарат».

(Фонди Конопотського історичного музею. – Копія другої половини ХІХ ст.)

№ 25

1728 (?). – Лист-прохання до гетьманші Уляни Апостол.

«Ясновельможная мсці пані гетманова, премилостивійшая мні патронко, милосердная нам, сиротам, матко и всеблагонадежнійшая добродійко.

Упадши до стопи ног ясновельможности вашей всемилостивійшей добродійки нашей, слезне прекладаем жалобу на Моисея Кучму, бывшего ктитора, «иж турбует невинне нас и всю громаду за денги золотих тридцять сім и чотыре шаги и копійку одну, будто якобы он видал на новостроение церковное», которого Моисія Кучму ревизовал висланий от ясновельможности вашей пан Василий Казакович из его реестру Моисій Кучма ваших панских золотих сто и наших громадских и зборных церковных золотих сімдесят шесть и шагов шесть «а ведлуг оногo порохунку пана Василия Казаковича видал Моисій Кучма на церковное строение денег золотих 150» шагов три и копійку одну, а оставя виноват золотих 26 и копіек пять «а ми ему не виновати вишписанных денег золотих тридцять сем и чотире шаги и копійку одну и не відаемо за что нас чрез цілое літо турбует и пану старості «наприкрається», которой то турбации и нашей волокиты и своего «наприкрения» не терпячи, пан староста упартого Мойсея Кучму отсылает на очную ставку и зо всей громады посланными людьми Стефана Ерешку да Ивана Сохацкого и Матвія Шкрєбія, ктитора, на слушную справедливость до ясновельможности вашей, что ми, поверши себе до стопы ног вельможности вашей, милостивого призрїния и ласкового милосердия всі одностайне вірнии поддании ваши просим, а ми за толикую превисочайшую показанную до нас от ясновельможности вашей ласку и милость дошедши, за цасливое панование ваше до смерти (...)»* нашего Гспда Бога благати.

Всемилоствїйшого добродія нашего покорне просим премилостивїйшого милосердия вашего на нас, убогих, и на церковь нашу убогую, которая строится за позволением и коштом ясновельможности вашей в слободі Жукин, которая не достроена за недостатком и убожеством нашим и до оной новостроеной жуклянскої церкви не іміється звожа книг, сосудов и аппарат, крестов на церковь и образов у церковь».

(Фонди Конопотського історичного музею. – Копія другої половини ХІХ ст.)

№ 26

1728, червня 23 (11). – Напис на закладній дощці при заснуванні церкви в с. Жукині (Жуківщини).

«На основаниі церкви и посщениі (?) креста писаниє бивает на пергамині или мідяной досці сицевое:

Во имя Отца и Сына и Святого Духа иміет основание церковь сия в честь и память Пресвятыя Владычицы нашея Богородицы и Приснодівы Марии славного ея Рождества за державы благочестивїйшаго самодержавнїйшаго великого государя нашего импе-

ратора Петра Алексиевича всея России, и благовірную государиню царицу Евдокия Феодоровну и сестру его государеву благовірную государиню Наталию Алексиевну, благовірнии государини цесаревны и царевны, святійшие вселенские патріархи «и благословением же преосвященного Ирадиона Жураковського, епископа черниговського, и положены суть зде моци святых угодников Божих в здании церковном села Жуклі во владении ясневельможного гетмана Даниила Апостола» намістником соснищким иеромонахом Николаем, игуменом рыхловским Иелисеем и самотудинским (*самотугинским – Ю.М.*) начальником Георгием, священниками холмецким Герасимом и авдіевским Евстафием Довголевским, за ктитора на той час будучим Моисея Кучмы под присмотром старости жуклянського Леска Сергиенка в літо от Рождества по плоти Бога Слова 1728 года июня 11 дня память святых апостол Варфоломея и Варнавы».

(Фонди Конопського краєзнавчого музею. – Копія другої половини ХІХ ст.)

№ 27

1730, травня 29 (18). – Звіт священника Іллі Мигалевича про купівлю речей для прикраси церкви с. Жуків з нагоди її освячення.

«1730 годо мсца мая 18 дня я поп Илия Мигалевич села Жукин церкви Рождества Пресвятия Бцы, едучи в город Короп на торг для покупки украшения церкви нашей новоустроенной ко освящению престола и жертвенника, катапитасми и книг потребных и иных дел ко освящению и на оные покупки иміл денег пять золотых, которые достал з мисочкою(?) в том же городі Коропі в ярмарку на третій день из нашим (?) чоловіком Иваном Шкрєбієм и взяв (?) от пана старосты жуклянського Леска Сергиенка золотих сім и за оные денги куплено и Стефаном Ерешком вибийки квітчатой сім локоть на одинадцать шагов.

Материи рябой полосатой за два золотые
Крашенини червоной рябой за двадцать шагов
Вина церковного кварту за девять копіек
Оливи полчвертки за пять копіек
(...) доброго за чотыре копійки
Шнурка нитяного блакитного за дві копійки
Ниток фарбованых блакитних за дві копійки
Итого всего здержано денег 12 золотых».

(Фонди Конопського краєзнавчого музею. – Копія другої половини ХІХ ст.)

№ 28

1736, листопада 28(17). – Чернігів. – Грамота чернігівського і новгород-сіверського архієпископа Іларіона Рогалевського.

«Божиею млстиею православний архиепископ черніговский и Новгородка Сіверского

Иларион Рогалевский

Епархії ншей Черніговской превелебним в Бгу отцам любецкому, домницкому, андрониковскому, макошинскому, и рыхловскому игуменам при благословенії ншем архиерейском обявляється каков ея императорского величества самодержици всероссийския указ о зборі з государства драгунских лошадей состоялся и при сенаті напечатан и стійшему правительствующему синоду при виденії правительствующого сената сообщен таковым печатним указов и к нам в Черніговскую епархію для відома и исполнения прислано 25 с котораго числа ея императорского величества печатних указов для відома и исполнения священству як в протчие епархії ншей Черніговской и духовным управител міста при таковом же ея императорского величества печатних указов один при сем посилая, предлагаем оной ея императорского величества печатний указ скоро по получении распубликовав всім для відома в соборних своїх церквах и ко всім відомства их священству (буди где иміються) для відома ж и в церквах во всенародное извістие в неделние дни от (?) публікації и потому для дійствітельного исполнения справочним от себе копіями розослав по получении же и о распубликації в домовую ншу архиерейскую канцелярию по обикновению репортоват паки архиерейск[и] приказу-

ем, о чем превелебностям вшим відат и чинит по ея императорского величества указу.

По повелению звишменованного преосвященнейшого архипастира ншого за болізнъ его преосвященства на сем подписалис.

Мнстря Елецкого архимандрит Тимофей

Иеромонах Сосипатр катедри Чер[ниговской] намісник

Иеромонах Ираклий катедри Чер[ниговской] писар и к[иевского?] м[онастира?] игумен

Иеромонах Нектарий дховник

Иеромонах Афанасий катедри Чер[ниговской] екзамінатор.

Ноября 17 1736 гда.

З катедри ншей ар[хиепископії] Чер[ниговской].

Читал (?) канцелярист Григорий Бызімский (?)».

(НБУВ. – IP. – Ф. 160. – № 575. – Арк. – Тогочасна копія)

№ 29

1738 (?), травня 23 (12). – Новгород-Сіверський. – Грамота новгород-сіверського і глухівського єпископа Іларіона Рогалевського.

«Божиею милостию смиренный Иларіон, єпископ новгород-сіверський и глуховский.

Божие и наше пастирское препосилаем благословенне.

Епархии нашей Короповскому духовному правлению и всім, кому о сем відать-надлежит. Сего мая 11-го числа от того духовнаго правления, по взнесенной во оное от священника села Высокого церкви Успения Богоматери Луки Лукашевича с прихожаны прозбы, доношением нам представлено: как де по дозволению нашему купленная реченым священником и прихожанами в упраздненном дівичьем Макошинском монастырі трапезная церковь совершенно разобрана и перевезена в показанное село Высокое для состроения оной на місто там згорівшой на старом місті ж и в прежнее именованіе; к чему де и мастер уже договорен. Того ради и прошоно на заложение той церкви нашей благословенной грамматы. Мы, (...)»* во уважение толь богоугодного помянутого священника и прихожан діла в прописанном селі Высоком во имя Успения Богоматери церковь на місто згорівшой заложить благословляем протоиерею короповскому Иоанну Костантиновичу со освящением купно собором, повелівая по исполнении того репортовать нашей дикастерии. Для чего и сия наша благословительная грамота за нашим подписанием и при печати кафедры нашей дана мая 12 дня 1789 –го года.

Дописка копіїста: «(М[істо] П[ечати]. Без подписи. Печать сургучная большая с изображением Преображения Господня, так как кафедра при Спасо-Преображенском соборе; подпись на печати: «Печать кафедры Новгородско Сіверския». Писана на синеватой бумаге обыкновенного формата с водяными знаками» і «На с. т(?). грам[оте] 1785 дек[абря] 15 на сред. печати сургучной изображ[ены] монастырь с частию монастыр[ской] стѣны с 2 башнями, церковь о 3 главах и 2 церк.1-(...)*, колокольню и монастырс[кое] здание с надп[исью]: «Печать Спаского Новаграда Сіверскаго монастыря».

(ИМФЕ. – ВР. – Ф. 3. – Копія другої половини XIX ст.)

№ 30

1748, квітня 3 (березня 23). – Лист-прохання до гетьманші Уляни Апостол.

«1748 года місяца марта 23 дня.

Мы, нижеподписавшиися жители, поддание високорожденного господина полковника лубенского Петра Апостола села Жукин, по общем всіх согласию сим нашим добровольным писанием на (...)»* и наперед будучие года ствержаем и кому о том надлежит во відініе подаем, что по смерти пресвитера нашего Илии Симеонова приїмуем яко наслідника того сына его Стефана Илиина, ежели будет на то Божие и архипастірское благословенне и милость владільческая за пресвитера и обіщаем яко духовному отцу отдавать, при том же и на исжитие доходы, какие по общем всіх нас

ему поступлении обіщам безспорно отдавать, какие ж ему, Стефану Илину, от нас поступят (?) доходы и сколько именно по сему взимать, о том в реестру на сем (?) со-общенном явствует».

(Фонди Конопотського краєзнавчого музею. – Копія другої половини XIX ст.)

№ 31

1748, початок квітня. – Прейскурант треб у церкві с. Жукин.

«Реестр от обще всех с надписаним наших имен и старосты нашего отцу Стефану Илину. Сей реестр дан вишозначенного года и числа.

1. Роковщина (?) ... четверик панской один от ...
  2. От малого пахара (?) полчетверика панского.
  3. С піших (?) ... в.. по десяти копіек.
  4. Молебен ежели кто схощет нанять, десять копіек.
  5. Ежели кто похощет хату освятить, десять копіек.
  6. За крещение дітей от кума три копійки.
  7. А от куми дві копійки.
  8. Ежели кто похощет заздоровной обід справить, десять копіек.
  9. От баби породильной хліб и одна копійка.
  10. За молитву у поста от двора полторы копійки.
  11. За великий похорон десять копіек.
  12. За малой похорон пять копіек.
  13. Ежели кто от своій доброй волі, а не по принуждению нажелае сорокоуст нанять три рубли ровно.
  14. Ежели кто своєю доброю волею, а не по принуждению похощет суботник нанять пятьдесят копіек.
  15. За вінчание своій парохии молодика и дівки десять копіек.
  16. За сповідь старого человека една копійка.
  17. За сповідь малых ребят полкопійки.
  18. За вінчание второбрачных своей парохии мужа (?) и пятьдесят копіек.
- Староста на той час будучи жуклянскій Иван Петров своеручно во вірность подписался.

По нашому прошению имена наши подписал Стефан Илиин.

Иван Горовий, Данило Циба, Онофрий Фещенко, Грицко Шабелник, Иван Шкрєбій, Елисей Прохоренко, Юрко Чуйдук и прочии».

(Фонди Конопотського краєзнавчого музею. – Копія другої половини XIX ст.)

№ 32

1752, листопада 26. – Лист козелецького протопопа Миколи Язловецького до кїївського митрополита Тимофія Щєрбацького.

«Великому господину ясне в Бзі преосвященнійшому кир Тимофею Щєрбацькому, архиепископу митрополиту киевскому, галицкому и Малия Россіи.

Милостивому архипастыру всенижайшее доношение

Так прошедших, яко и сего, годов мною, низжайшим, устроено в відомстві протопопи Козелецкой во время осмотра благочиния церковного в двох селах церкви обветшалие, а именно: в Заворичах стаго великомученика Георгия, а (*описка, слід читати: «і» – Ю.М.*) в церкв Воздвижения честнаго креста Гспдня и хотя я, низжайший, многажди увіщевал тих сел священников, чтоб они своіх прихожан увіщевали ж, даби иміли тшание о репарации тих или в устроении вновь церквей. Но по многим увіщаниям священническим таковым, что иміют бить по указу ясне в Бзі преосвященства вашего запечатани, буди приліжного попечения не возиміют оных сел разние владілци и прихожане, ниже помишление иміют о репарации церквей, как священницы берковскій Василий Русович словесно да заворицкій Яков Григориевич писменно репортовали. Они же церкви заворицкая и берковская в так обветшалость и дряхлость начали приходять за нестаранием крайним прихожан, что во время слоти дождевой и за наметом

снігу сценнодійствовать небезнуждно и не без опасения есть. О сем со глубочайшою покорностию репортую

Ясне в Бзі преосвященства вашего, милостивого архипастира всенижайший слуга Протопоп козелецкий Николай Язловецкий
1752 года ноября 26».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 68873)

№ 33

1752, листопада 26. – Лист Івана Ханенка і Якова Солонини до київського митрополита Тимофія Щербацького.

«Ясне в Бгу преосвященнійшому кир Тимофею Щербацкому, архиепску митрополиту киевскому, галицкому и Маляя Россіи.

Милостивому архипастиму нижайшее доношение

Извѣстно нам, нижайшим, учинилось от священника ншого приходского заворицкого Иякова Григоровича, что високоповажним ясне в Бгу преосвященства вшего указом между протчим повелено с церкви ясне в Бгу преосвященства вшего свтаго великомученика Георгия нашей приходской винестъ священнику Свтия Дари для преподаания болним и у пристойном и сохранном місті, також одіяния священическая и олтарния сосуди и протчие утвари црковние сложив, гді запристойно, оную црков запечатается. А понеже нам, нижайшим, не безбідно будет, егда црков запечатается, яко лишимось слышания священного служения. Крім же того что в наступление следуюющей Четиредесятници ми, паче же малолітние діти нши комунікації принужденни будет лишатись за далеким от околичних црквей разстоянием. Того ради мы, нижайшие, возиміли всеусердное попечение старания приложить рачительного на сооружение помянутой приходской церкви, заготовит всі потребные материяли и за блгословнием Бжиим и високомощнійшим архипастирским ясне в Бгу преосвященства вшего ветхую црков розобрав, внов сооружит; и покамест к сооружению оной материяли заготовлени будут, ясне в Бгу преосвященства вшего архипастирское над нами помилование учинить нижайше просим в том, даби повелено било до содержания в церкви священнослужение имѣт, яко внов строит около старой имѣт предписаная же црков хотя в обетшалости крайней находится и во время дождов теч бивает, однак еще оная постоят без течи, прикривши олтар, может

Ясне в Бгу преосвященства вашего милостивого архипастира нижайшие слуги

Иван Ханенко

Яков Кирилович Солонина».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 68875. – Оригінал)

№ 34

1752 (?), листопад (?). – Лист жителів села Беркова до київського митрополита Тимофія Щербацького.

«Великому господину ясне в Бзі преосвященнійшому кир Тимофею Щербацкому, архиепску митрополиту киевскому, галицкому и Маляя Россіи.

Всенижайшее доношение

Сего генваря д. 10 приходский наш священник церкви Возвижения честнаго креста Гспдня села Беркова Василий Русович, присланна к нему от всечестного протопопа козелецкого, отца Николая Язловецкого предложение обявил нам, нижайшим, в яком изображено: яко же указом ясне в Бзі преосвященства вашего к нему, протопопу, присланным, велено как де протчие церкви в протопопії Козелецкой в обветшалости находятся, так и нашу берковскую а приходскую црков потому что в репарациі инних таковых обветшалых, ані о устроеніи внов црквей инние прихожане, а нашей приходской ми, нижайшие, якоби не имѣли старания, запечатат и для того даби оной нш приходской священник з получения того предложения винес Святые Дари для преподаания болним и поставил гді в пристойном и сохранном місті, також одіяние священническия и олтарние сосуди и протчие утвари црковние и сложил гді запристойно и егда то учинено будет, к нему, протопопу, репортовал чтоб ему, отцу прото-

попу, приехавши в село Берков, ншу приходску церков свободну запечатать. А понеже мы, нижайшие, хотя пред сим иміли около церкви своей старание, чтоб оную подчинит и малое число уже разными часи дерева били приуготовали, точию за убожеством прихожан нас, нижайших, паче же что при нашей церкви никаких в собрании денег не било, затім доселі без подчинки та нша церков оставатся принуждена. Но понеже нні уже конечно указом ясне в Бзі преосвященства вашего запечатать ту приходскую ншу церков за неподчинкою нами прежде сего (чрез что оная от времени до времени во ветхост приходит начинает) велено, так мы, нижашие, боясь гніва Бжия и вашего ясне в Бзі преосвященства, возиміли нині всі обще таковое ревностное желание и тщание, чтоб не подчиняя уже ннішней церкви, которая хотяй еще и довольно стоят могла, но на місто внов сооружит новую и сего удобного зимного времени подлежащей ко устроению церкви материал заготовав, прийдучой сего ж года весны за благословением ясне в Бозі преосвященства вашего заложить и строить, толк опока оной весь материал к строению церкви подлежащий нами, нижайшими, по сем зимном времени заготован будет и на заложение внов церкви архипастирскаго ясне в Бзі преосвященства вашего благословення просить иміем; нні обемля стопа просвященства вашего, милостивого отца и архипастира, всепокорнійше просим дотоль оной нашей церкви не печатать, но в ней сщеннодійствовать повеліть, аби мы, нижайшие, за далеким разстоянием других сел от церквей живучи, церковного отправления в воскресение и праздничные дни, паче же в слдующую святую Чтиредесятницу, а вящше престарілие и младолітние, яко то бивает самое распустное время преподаания треб хрстіянских лишени не били, а что конечно мы, нижайшие, сей зимы, як и вишей прописано, к строению новой церкви подлежащий материал заготоват иміем. О том Бжіим и вашего ясне в Бзі преосвященства неблагословением себе обовязуем, на том и подписуемся

О сем всенижайше просим прихожане церкви Воздвижения чстнаго креста Гспдня села Беркова

Знатный козак и ктитор тоей же церкви Яков Репешко

Знатный козак Феодор Довгал

Васил Бабич	Яким Цимбал	Онисим Цимбал
Фома Сидоренко	Павел Сидоренко	Симон Грищенко
Леско Капленко	Гордій Горбик	Иван Андрус
Филип Ткаченко	Иван Врелинець	Грицко Ткаченко
Грицко Головка	Карп Семенченко	Андрій Руденченко
Иван Притак	Никифор Семенченко	Павел Семенець
Тимофей Иванович	Никифор Музиченко	Назар Бабич
Иван Бабич	Есиф Симоненко	Корній Левоненко
Иван Шикаренко	Радион Мартиненко	Игнат Калюжный
Процко Шинкаренко	Гарасим Сусла	Данило Левун
Сидор Кравец	Стефан Ткаченко	Устим Коляда
Кость Тананий	Демян Донець	Стефан Дмитренко
Василь Пустогвар	Нестер Пустогвар	Петро Захарченко
Радко Иващенко	Максим Пустогвар	Гарасим Погиба
Игнат Пустогвар	Грицко Ващенко	Иван Ващенко
Петро Ващенко	Юско Ващенко	Дорош Руденко
Дмитро Погиба	Омелко Матвіенко	Тишко Дудченко
Хведор Миронко		

Деревні Улучко (?) жители

войт Данилочолид	Семен Петренко	Прокоп Петренко
Парфен Мараняка	Васил Мараняка	Андрей Денисенко
Федор Давиденко	Семен Демченко	Данило Кравченко
Павел Олеченко	Василь Козко	Данило Сириця
Тишко Погиба	Леско Погиба	Тимош Погиба
Андрей Лесин	Данило Хведусь	Андрей Коломийченко».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 68877. – Оригінал)

№ 35

1752 (?). – Список козаків села Заворичі.

«Бунчуково[го] товариша син Кирила Солонини Федор Солонина.

Удовствующая жена Анастасия Татаровна Всовіцкая (?) по ея повелению син ея
Алексій Левкович.

Козаки села Заворич:

Андрей Кисіль

Афанасий Труш

Константин Потапенко

Стефан Туренко

Демян Туренко

Кузма Яцук

Василь Довгопол

Стефан Алексіенко

Гордій Кондратенко

Мартин Москаленко

Григорій Илченко

Улас Отрок

Опанас Кучма

Гарасим Васечко

Мартин Мищенко

Василь Денисенко

Сергей Бобошко

Назар Колениченко

Нечипор Бобошко

Левко Удовенко

Федор Поплавский

Моисей Поплавский

Максим Васюк

Антон Михайленко

Омелко Михайленко

Микита Безручко

Алекса Иванувский

Алекса Мандик

Алекса Андрушенко

Артем Будник

*(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 68879. – Оригінал. – Дані про Федора Солонину на-
писані іншою рукою)*

№ 36

1759, грудня 24 (13). – «Прошение» Гаврила Мирошника, вїта (?) с. Жуків до бригадира Петра Даниловича Апостола.

«Вельможному и высокопревосходительному гспдну брегадиру Петру Данило-
вичу Апостолу

Всенижайшее прошение

Владения превосходительства вашего села Жуков сего текущего 1759 года про-
шедшего июля против 26 числа вночи (...) * церковь во имя Рождества Пресвятия
Бцы от грома сгорела, с якой под час того пожара и утварей церковных мало что
вынесено, якая церков в том селі Жуков значала устроена была всім коштом умер-
шего превосходительства вашего родительскою, ея ясновельможностию Иулияниєю
Даниловою Апостоловой. Нынї же оной церкви в том селі Жуков за малолюдством
и крайним обивателей убожеством, так и за неимінием при той церкви нікаких
денежных зборов, устроить крайне невозможно, того ради я, нижайший, падши до
стоп вашего превосходительства, покорнійше прошу о устроении на місто от грома
изгорівшей в селі Жукові вновь церкви по високому превосходительства вашего
респекту учинить милостивое разсмотрїние и определїние

1759 года декабря 13 июля».

(Фонди Конопольского краєзнавчого музею. – Копія другої половини XIX ст.)

№ 37

1761 (?).– Лист-прохання Г. Мірошника і жителів с. Жукин до Петра Даниловича Апостола (?).

«Прошедшаго 1759 года в декабрі мсці превосходительству вашему я, нижайший, з обывателями жуклянскими, подданными превосходительства вашего, подавал прошение о реставрації тамошней жуклянской погорілої церкви Рождества Бци, на которую ж сооружении за малолюдствием едва початковые (?) материалы по се время зготовали и майстер находится ділать оную таким абрисом как сділана Рихловского монастыря неподаль от владения превосходительства вашего села Жуклі в футорі Самотугах (?) мірою, в длину пяти сажней и олтарем трехаршинним, а в вишину до креста семи сажней трехаршинных же, кромі паперти с приходу, кои в такой же мірі, як и олтар, быть иміет и с потолком и мостом (?); и к паперти приходному рундук с перилами зділать и ризницу с лівого боку алтарной стіны дверми, окнами (...)»* под (...)»* без резби и верх покрыть гонтою и ошелевать. За якую устройку требует той майстер награждения такова, как и контраковались ті майстри с ченцями рихловскими. А сколько требует при сем ко увіренію превосходительства вашего по контракту, реестр сообщаю и как вельможности вашей окажется по нраву, просим с покорностию нашею вашего превосходительства к преосвященному Кириллу, епископу черніговскому и новгородському (мається на увазі Кирило Лащевіцький, котрий був єпископом в 1761-1770 рр. – Ю.М., І. Т.) о благословеніи высокоповажного писания; к заплагі же майстеру и харчевых припас (?) и испросили от подобных доброхотных дателей».

(Фонди Конопського краєзнавчого музею. – Копія другої половини ХІХ ст.)

№ 38

1761, жовтня 20 (9).– Глухів(?).– Ордер канцелярії «малоросійського» скарбу до чернігівської полкової канцелярії.

«ОРДЕР

Из канцелярії малоросійского скарбу в полковую черниговскую канцелярию Троецкого Андрониковского Пустинного монастыря игумену Герману з братією сего октября 10 д. поданным в канцелярию малоросійскаго скарбу доношением представля о вирубки асаулом компанійским Каневским в пуци онаго монастыря, в полку Черниговском состоящей, столового дерева тринадцяти тысяч семисот пней дубового тысячи и ста пней, сосон смолових товстих двадцяти осми брусом, дубових двохсот двадцяти да сорока трох колод соснових, годних на різание досок на батуринское національное строение. С которого де ліса отвезено тринадцать тысяч и пятьсот смолових да тысячу и сто дерев дубових, також сосон толстих тысячу подводами разних сотен в местечко Мену, а пятьсот двадцять осем сосон толстих, брусом дубових двісті двадцять да сорок три сосни углядних, годних на різание досок, отвезено де тіми ж з сотен висиланными подводами к жиллю его, Каневского, чрез село Боровичи в село Петрову слободу. Сверх же де того послі ж де еще двісті сосен толстіших кругляков велел вирубити да и приставленний до той порубки от него, Каневского, хоружий сотенний киселювский Иван Ковтун пообдирал в оной же монастырской пуци липового дерева, чим и посушил оние, також де и разной деревяной посуды, в той их пуци с козаками поділавши, в дом свой вивезл. Просил о учиненіи оному монастырю за оное вирубанное к батуринскому строению дерево награждения, а за тайную вивозку Каневским в дом свой соснового и дубового дерева, також и за усущение хоружим лип и за ділание посуды тоже о удоволствованіи онаго монастыря з павязкою разсмотрения почему в силі состоявшася в канцелярії малоросійского скарбу определения оной асаул компанійский Каневский хочай и допрашиван, но в допросі показал, что он рубал на батуринское національное строение в той монастырской пуци не гвалтовно, но по високому его сиятелства графа ясневелможного високоповелителного гспдна гетмана и разних орденос кавалера откровенном ордеру и оной ордер подленной в канцелярию малоросійского скарбу представил, а о вивозки к жиллю своему вишепоказанного числа дерева з монастырской пуци потаился, а хоча й де вивезл по дозволению войско-

вого товарища Войцеховича з его пуци нісколко дерев дубових и сосновых, но и тоє не козачими, но своїми подданчеськими подводами и своїм собственним скотом и на тоє дозволение от помянутого Войцеховича данное писмо представил. А понеже как више значит, что оной асаул в вивозки з монастирской пуци к жиллю своему дерева потайлся, здесь далшего слідствия забрать ні по чему. Того ради з оних доношения монастиря Андрониковского, також откровенного его ясневелможности ордера допроса асаула Каневского и данного от войскового товарища Войцеховича Каневскому на вирубку в его лісі дерева писма при сем в полковую черниговскую канцелярию посилаются справочній копій и предлагается в оной полковой черниговской канцелярии по оним монастиря Андрониковского жалобам изследовать обстоятельно: подлинно ль оной Каневский не в силі данного ему откровенного от его ясневелможности ордера ту рубку дерева производил и сколко по вирубки в показуемой пуци монастирской деревин он, Каневский, на строение батуринское в містечко Мену, а сколко на свою потребность и какими подводами перевозил к жиллю своему, Петровой слободі, а особливо того подлинно ль хоружий сотенний киселювский Ковтун пообдирал в той пуци монастирской липи и тім дерева посушил, також и разную посуду ділал из пуци монастирской козаками. И по изследованіи что явится обстоятелний в канцелярию малороссийского скарбу прислать репорт к определению в непродолжителном времени 1761 году октября 9 дня».

(НБУВ. –ІР.–Ф. VIII –№ 231(991). –Тогочасна копія)

№ 39

1770, липня 13 (2). – Хомутець. – Лист Петра Даниловича Апостола до о. Стефана, священика с. Жуків.

«Честный в Бозі мсці отче Стефан.

Хотя званию вашей честности и неприлична сия комиссия, которую я хочу вам повірить, однак вы, как парафианам своїм духовный отец, можете с успіхом отвратить увіщаниями своїми поданих моих жуклянских от застарілых их шалостей; в прошлом 1769 году подавали мні от всей громады доношение об обидах якоби им от старосты нынешнего Василия Парфоцкого ділающихся, почему и определено (?) вам от мене нарочного дня праведного во всем изследования, но яко нікакой такой вини за старостою не сискалось, за которую надлежало б его от староства отставить, так и повеліно было от мене Василию Парфацкому оставаться по прежнему на своем місті. А сего года июня 25 дня подавали вновь от громады жуклянской доношение, в котором, не показывая какие именно им обиды от старосты происходят, единого только того просят, чтоб его от староства отставить без всякой провинной причины. За всім тим приказал был я от присланных с тім громадским доношением подво... жукинским взять сказки: в чем именно оной староста их избивает; толко ж они ничего не показали, в чем их обиды состоят, кроме одного Якова Онопріенка, кой объявил свою обиду за висилку в нынешнюю подводу, да и то не так в самом ділі явилось. И так усмотріл я, что необуздание жукляне желали бы, чтобы по всякий год старосты были у них перемінные, как то и войта постоянного не хотят у себе іміти в противность точного приказа моему о сем к громаді прошлого году отправленного, за что они как противники подлежали .. письменному показанию, коего не избігнут, ежели не станут вперед делать (?) смирные. И для того ваша честность извольте сие мое письмо.. прочитатъ вслух всей громаді с кріпким от себе увіщанием, чтоб они перестали беситя и не утруждали бы мене вперед такими своїми пустыми прошениями, а повиновались бы по моим ділам старості как от мене над над ними определенному без всякого огурства (?); войта позволяется им избрать и между себе постоянного и доброго чоловіка толко ж его без моего відома ни под каким видом собою своевольно не отставлять и не перемінять другим ким, бо ежели кто дерзнет в противность сего повторного моего приказа войта скидать либо перемінять, то таковой ослушник сискан будет и наказан тілесно без всякой поблажки. Да и от старосты, ежели происходит кому обіда, то дойдет (?) сам он от себе и не вся громада подавать мні прошение, только ..того, чтоб было вправді, а инако, ежели ... не докажет, то будет наказан, а напротив того, ежели и староста явится виноват, то с тем

учинится обиженному надлежащая справедливость.

Вашей честности доброжелательный приятель Петр Апостол

1770 года июля 2. Хомулец».

(Фонди Конопотського краєзнавчого музею. – Копія другої половини XIX ст. Запис «Сей лист получен 1770 года июля 11 день из Хомуця в Жукив»)

№ 40

1777 р. – Київ. – Уривки з відомості про черниць Флоровського жіночого монастиря в Києві.

«[...]51. Монахиня **Анна**, малороссийского Ніжинского полку города Ніжина, дочь мещанина Василя Білика, з дозволения игуменіі Магдалини з малолетства вступила в монастир, а по резолюції Рафаїла, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консисторіі пострижена в мантию. Грамоты не уміет, рукоделия простого, в послушаниях разних монастирских проходила. В замужьї ни за ким не была, лет от рода 45, за старостию слаба.[...]

58. Монахиня **Матрона**, малороссийского Прилуцкого полку села Городні, дочь козака Андрея Кривоносенка, з дозволения игуменіі Елены з малолетства вступила в мнстр з малолетства, а по резолюції Тymoфея, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консисторіі в 758 году пострижена в мантию. Грамоты изучена, рукоделия простого, послушания экономические проходила. В замужьї ни за ким не была, лет от рода 60, здоровьем слаба.[...]

60. Монахиня **Евтропия** малороссийского Прылуцкого полку местечка Сребного, дочь козака Лукяна Петрашевича, з дозволения игуменіі Елены вступила в мнстр з малолетства, а по резолюції Арсения, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консисторіі пострижена в мантию; грамоты и рукоделию изучена, послушание несет пономарское; в замужьи ни за ким не была, лет от рода 45, здорова.

61. Монахиня **Евтихия**, малороссийского Ніжинского полку местечка Коропа, дочь козака Ивана Носенка, з дозволения игуменіі Магдалини вступила в мнстр з малолетства, а по резолюції Тymoфея, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консисторіі пострижена в мантию. Грамоты изучена, рукоделия простого, в послушаниях экономических проходила. В замужьї ни за ким не была, лет от рода 56, здоровьем слаба.[...]

69. Монахиня **Полунария** малороссийского Черниговского полку города Чернігова, дочь значкового товариша Ианикия Лучинского, з дозволения игуменіі Елены вступила в мнстр з малолетства; а по резолюції Тymoфея [Щербацкого], митрополита киевского, и по указу (киевской духовной консисторіі пры грамоти изучена, рукоделия простого, послушание проходила пономарское; в замужьи ни за ким не была, лет от рода 40, за старостию и глазами слаба).[...]

102. Монахиня **Полунария** малороссийского Прылуцкого полку местечка Ичні, дочь посполитого Федора Шевченка, по указу киевской духовной консисторіі пры игуменіі Феодоры вступила в мнстр, а пострижена в мантию в волоском Свято-Троїцком мнстре; грамоты изучена, рукоделия простого, послушание проходила пономарское; в замужьи ни за ким не была, лет от рода 40, за старостию и глазами слаба.

103. Схимонахиня **Ирына**, малороссийского Ніжинского полку местечка Кролевця, дочь бунчукового товариша Федора Саворовского, по резолюції Гавриїла, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консисторіі в 774 году пострижена в мантию в волоском Цароконстантиновском дивычем мнстрі. Грамоты не уміет, рукоделия простого, в замужьї ни за ким не была, лет от рода 82, за старостию и головою слаба.[...]

105. Монахиня **Тансия**, малороссийского Ніжинского полку города Ніжина, (...) проходила, в замужьї ни за ким не была, лет от рода 45, здорова[...].

110. Монахиня **Маргарита**, малороссийского Ніжинского полку города Нежина, жена умершого нежинского грека Ивана Дуки, пострижена в мантию Свято-Покровском Ладижинском дивичом мнстрі, а по резолюції Гавриїла, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консисторіі в 774 году вступила в мнстр пры игуменіі Калисфени. Грамоты изучена, рукоделия простого, лет от рода 62, за старостию слаба.[...]

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 61606. – Оригінал)

№ 41

Після 1774 р. – Опис Костянтинівської сотні.

«Костантиновской сотни.

Местечко Костянтинівка 100 буди (?) 30. В селі Хорошках 50. Деревня Березняки 15. Село Береставки 70. Село Хоружовка 200. В слободки 20. Итого 486 дворов владее граф Гаврила Иванович Головнин по жалованной грамоте данной 1711 году. К оним селам мелница на реке Суле, в которой три каменя мучних да три ступних. Мелница вешняк на реке Хороле об одном камене мучном, мелница вешняк на реке Хустине о дву каменях мучних, третьей ступним, мелница вешняк на речке Тернах о дву каменях мучних, третьей ступним.

Местечко Константинов з селамы Курманамы, Будками, Березникамы и Берестовкою ни на який уряд не надлежат и от гетмана Мазепы в начале его гетманства определено было товаришу бунчуковому, а потом бывшему лубенскому полковнику Димитрию Зеленскому.

60

Село Хоружовка в 1774 год надана была жалованной грамотой полковнику бывшему лубенскому Григорию Гамалии, по нем Григорию тим селом владел брат его ас аул генералний Андрей Гамалия, а по Андрее его ж сын Антон Гамалия, а по нашествии в Малую Россию шведском, так вишеозначенное местечко Константинов з селамы яко и тое ж село Хоружовка определены на особу его графского сиятельства господина Гаврила Ивановича Головнина.

Слободка Семеновка 20 дворов владее смоленский шляхтич Максим Корсак, а староста его Василий Кисель объявил, что на ту слободку жалованной грамоты и гетманского универсалу он, староста, при себе не имеет, а тою де слободкою владеет он, Корсак, лет з двадцать.

Слободкою Семеновкою владел смоленский шляхтич бунчуковий товариш Михайло Корсак по купле своей, что она слободка осаджена на купленных грунтах почему и нне сын его Максим Корсак владеет».

(НБУВ. – ІР. – Ф. VIII. – №. 231 (99 I). – Арк. 50. – Котія другої половини XVIII ст.)

№ 42/31

Початок XIX ст. – Скорочена редакція Чернігівського літопису (семінарський літописець)

«Выписка из літописца семинарского начинающоюся с 1587 года.

1632 г. Копинский, зыхавши з Киева зовсім, мешкал у монастирі [Мгарском] лубенском, строячи его, который (?), умре.

1661 г. На той час Климента Старушича, игумена выдубицького, под Лубнами взяли (татаре) с челядью, которми изділ на Преображение Господне до Мгари на празники; на той час был игуменом у Мгарі был игуменом Виктор Загоровский, але Старушича законники терехтехтемировские выкупили. (в Черн. літ-під 1661 р.)

1662 г. Юрий Хмельницкий в Чигирині Павле Тетері отдал булаву и гетьманство, а за Дніпром Самко был гетманом, Хмельницкий, кой постригся в чернці в монастирі Корсунском; стриг его Деонисий Балабан, митрополит киевский, а игуменом на тот час был Феодосий Углицкий.

1663. Рада албо зрада чернецкая была под Ніжином и там Ивана Брюховецкого москалі учинили гетманом и проч.

1664. Ян Казимир, кроль польский, з войском польским, козацким и татарским з другого боку Дніпра был за Дніпром, Рождество Христово отпраовал в Козельцу и Глухова добивал неділь чотири, а не доставши отступил и пошел до Полци, гдиж весна наступовала и гди был в Корсуні, идучи на Задніпре, там Иосифа Нелюбовича Тукальского, митрополиту по Балабані киевского, а Хмельницкого, которого во иночестве названо Гедеоном, казал запровадити до Малборку (в Мариенбург) на заточение, а Антония Виницького учинил митрополитом, епископа перемышльского.

1666. Была перепись по всей Малой России по указу царя московского сколько всего людей на Украині: старых и молодых и вшеляких.

1669. Демка Многогрішного Москва в Глухові третей неділі поста великого гетманом учинила и той обрал себѣ житие в Батурині гетманское и по нем иншіе гетманы там жили.

1674(*описка, має бути: «1672».*–**Ю.М.**). В пост великий Демьяна Многогрішного, гетмана козацкого, москалі на заточение в Сибирь послали, а Ивана Самойловича гетманом учинили.

1681. Феодор Алексіевич дал монастир Свинский под Печерский мнстр.

1685. Перший митрополит киевский Гедеон Святополк, князь Четвертенский, от Иоакима, патриарха московского, посвящен на Москві на митрополию Киевскую.

(1687). Ивана Самойловича, гетмана козацкого, з двома сынами взято на Сибирь, що хотіл зрадити Москву, а з ордой братерство иміл.

1690. Саранча была великая мало не по всем світі. Априля 3 (*помилка, має бути «7».*–**Ю.М.**) числа Гедеон Святополк, митрополит киевский, умре, а Варлаам Ясинский, архимандрит печерский, зостал митрополитом киевским. Святил его на Москві Адриан, патриарх московский.

1692. Феодосий Углицкий стал архиепископом черниговским, посвящен от Адриана, патриарха московского, на Москві. Лазар Баранович, архиепископ черниговский, умре, літ міл всіх 73 (*помилка, має бути «77».*–**Ю.М.**), правил престол 36, погребен в катедре Черниговской за лівим клиросом.

1695. Зима великая лежала и снігу было много велми до св. Георгия великому-ченика.

1696. Феодосий Углицкий, архиепископ черниговский, помер и похован в катедре Черниговской, за правим крилосом.

1697. Иоанн Максимович зостал архиепископом черниговским, святил его Адриан, патриарха московский, на Москві. Того ж року архимандрит в Чернігові в монастиру Иллинском черниговским посвящен Лаврентий Крщонович, святил его крутицкий митрополит.

1699. Сонце минулося сентября 13 числа, когда Иван Мазепа был в Чернігові.

Того ж року (*1697.*–**Ю.М.**) на Україні хліб был дорог. (1699) Михайло Лежайский, архимандрит новгород-сіверский, умер.

1731. В Чернігові, в монастыри Иллинском, церковь великая Живоначальнія Троицы изгоріла.

1729. Архиерей киевский Варлаам Ванатович, будучи у великим гніву и сорі из Печерского монастыря и войтом киевским Димитрием Полоцким и князем Иваном Юрьевичом Трубецким в Петербурх взят.

1749. Саранча великая была и хліб весьма дорог был. Того ж года Глухов выгоріл и другие город погоріли.

1750. В Глухові на элекции или на поставлении гетманом Разумовского архиерей черниговский Амвросий Дубневич умре.

1808 г. місяца сентября 24-го Троецкий монастыря черниговского церкви Троица и Воведения при окончании литургии згоріли».

(НБУВ.–ІР.–Ф. VIII–№. 193.–Копія першої половини XIX ст.)

№ 43

1776, травня (?) 17 (6).– Київ.– Грамота київського митрополита Гавриіла Кременецького.

«Божиєю милостию смиренный Гавриил, митрополит киевский и галицкий.

По благодати дару же и власти Всетаго и Животворящаго Духа, данной нам от архиерея великаго прошедшаго небеса Христа Спасителя мира чрез Его намістники святыя апостолы и их преемники пастыри и учителя церковные друг другопреемно, а по доношению глуховского Петропавловского монастыря архимандрита Игнатия с братиею и глуховского духовного правления, да прошением села Банич церкви Покрова Престыя Бцы священника Димитрия Матфеева благословили мы, владіния онаго глуховского монастыря в селі Баничах обветшалую Покрова Пресвятыя

Бцы церков, вынес из оной освященной антиминос, сосуды, священнослужителския облачении, книги, иконостас и всю церковную утварь, в другую, в близости к тому селу состоящую, церков или в другое пристойное место разобрать и вновь церковь деревянную в тож Покрова Пресвятыя Бцы имянование на том же месте по подобию прочих святых церквей по чиноположению церковному оному архимандриту Игнатию соборні заложить и по заложении оной нам отрепортовать и по силе указа 1742 года октября 9 д. в святїйшем правительствующем синоді состоявшагося ветхой церкви ліс, ежели угоден явиться, употребляем в церковное топление или печение просфор, а кроме того ни на что иное онаго ліса не растащать, и построя, церков убраться святыми иконами и прочим церковным благоліпием как святыя правила и церковныя уставы и состоявшейся в 1734 году сентября 13 д. указ повелївает дабы престол был в вышину аршина шести вершков со декою (?), в длину аршина осми вершков, в ширину аршина четырех вершков, так и жертвенник в пропорцію престола и алтаря были зделаны. По состроении же оной церкви и к освященію приличное все по силе ж указа, в святїйшем правительствующем синоді октября 9 д. 1742 года состоявшагося, изготовить, чтоб церковныя сосуды были серебряныя, а по самой необходимой нужді оловяныя, из чистого олова и алтарныя одежды и священнослужителския облачении имѣлись хотя б шелковыя и книгами всего церковного круга удоволствовани и ті книги на имя той церкви по листам подписанны б были. А когда та церковь построится и приличествующее к освященію со всем изготовлено будет, то оное все оному ж архимандриту Игнатию достовѣрно освидѣтельствовав и по освидѣствованию тую новоустроенную церковь соборні по чиноположению церковному нововыданным освященным антимином и освятыть и в ней священнослужение совершать и по освященіи нам отрепортовать же. Чего в знамение и сия благословительная грамота означеннаго села Банич священнику Димитрию Матфееву с прихожаны от нас дана за рукою нашею при печати кафедральной в богоспасаемом градѣ Киевѣ в кафедрѣ нашей Софейской митрополитанской 1776 году мая (?) 6 д.».

(НБУВ. – IP. – Ф.117 – № 35291/8111. – Оригінал завірений печаткою і особистим написанням Гавриїлом митрополичого титулу)

№ 44

1788, червня 19 (8). – Квит козака Петра Дем'яненка.

«1788 года июня 8 я, нижеподписанный, умершого козака подлипенского Сидора Демяненка сын Петро Демяненко дал сию росписку жителствующему в городѣ Конотопѣ г^ну полковому хоружому Степану Семенову в том, что (...)»* во владеніи его, Семенова, пахатное поле одну нивку оранкою на четыре упруги, лежащее за селом Подлипним над Семигорским (?) шляхом (...)»* с одной стороны козака подлипенского Дмитра Лиштваненка, с другой козака подлипенского Карпа Гамченка, с третьей дорожка поуз ту нивку лежащая, понад которою та нивка (...)»* нитя проорное упомянутим отцем моим, чему слѣдует уже болѣе двадцати пяти годов и с того времени во владеніи его, Семенова, состоящую недобрание отцем моим у него, Семенова, по продажѣ за пять рублей, в число оных послѣдніе денги один рубль я тепер от его, Семенова, получил. В приемѣ которых сим и квит и в завірение всего вишеписанного упрости я подписатся постороннего вмѣсто меня и свидѣтелей с приложением печатей.

К сей розписи умершого козака подлипенского Сидора Демяненка сын Петро Демяненко подписался, а вмѣсто его, неграмотного, по его персональной и рукоданной прозбѣ регистратор Лука Булига (?) руку и печать приложил.

По дачи сей розписи били и приему денег одного рубля свидомы, во свидѣтельство чего по прошенію дателя оной розписи Петра Демяненка с приложением печатей подписались титулярный совѣтник Никита Проскуров

Козак конотопский Петро Кузменко».

(Фонди Конотопського краєзнавчого музею. – Оригінал, завірений печаткою)

Додатки:

№ 1

1829, листопада 8 (жовтня 27). – Глухів. – Свідоцтво про освячення оновленої церкви в с. Баничах.

«Во славу Святыя Единосущныя Животворящия и Нераздельныя Троицы, Отца и Сына и Святаго Духа обновися храм сей во имя Покрова Пресвятыя Богородицы Черниговской губернии Глуховскаго повета в селі Баничах подведением под оный каменнаго фундамента, перестройкою престола Господня и пристройкою пределов церковных за державу благочестивейшаго самодержавнейшаго великаго государя императора Николая Павловича и наследника его благовернаго государя великаго князя Александра Николаевича по благословенно высокопреосвященнейшаго Лаврентия, архиепископа черниговского и нежинскаго, и кавалера, коштом и старанием боголюбиваго помещика, титулярнаго советника Николая Павлова сына Коробчевскаго, при священнике того прихода Феодоре Матвеевском в лето от Рождества Христова 1829-о октября месяца в 27-й день освятися же храм сей того ж года месяца и числа в день святого мученика Нестора.

При освящении вышеписанной цер[к]ве были:

глуховскаго духовнаго правления присутствующий наместник Прокопий Щуцкий благочинный священнонаместник Иоанн Базилевич

глуховскаго правления присутствующий соборный священник Василий (...)*

ротовский священник Иоанн Гар(..)*

того ж села Ротовки священник Иоанн Номинский

(...)*ский священник Иоанн Назаренко(?)

Кочеревский (?) священник Яков Фоменецкий».

(НБУ. – ІР. – Ф. 117 – № 35291/8111. – Тогочасна копія. Останні абзаци від слів: «При освященні...» написані іншою рукою, дуже нерозбірливим почерком)

№ 2

1852, лютого 2 (січня 21). – Конотоп. – Свідоцтво-дозвіл на укладення шлюбу.

«Свидетельство

Дано сие свидетельство крестьянину моему Трофиму Яковлеву сыну Макаренку в том, что желает он вступить в законный брак с девицею козако[в] города Конотопа Евдокиєю Степана П(...)*ра, в чем прошу покорнейше успенского приходского священника и церковных служителей обвенчать (...)* не встрети [в](...)* законных препятствий.

1852-го года генваря 21 дня.

Помещица Анна Кандыбина».

(Фонди Конотопського краєзнавчого музею. – Оригінал, завірений особистим підписом і печаткою)

В публикации представлены найденные в архивах документы И. Самойловича, И. Мазепы, И. Скоропадского и других старшин.

Ключевые слова: универсал, письмо, гетман, монастырь.

In publications presented documents of I. Samojlovych, I. Mazepa, I. Skoropadskij and petty officers.

Keywords: universal, sheet, hetman, monastery.

ДВА НЕЗНАНИХ УНІВЕРСАЛИ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ І ДОНОС НА МАЗЕПИНЦІВ

(підготовка до друку, коментар о. Юрія Мицика)

Ці документи не пов'язані між собою, тільки ім'я Мазепи тут є спільним. Але все по порядку. В Інституті рукопису (далі – ІР) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ) знаходяться два цікавих збірники. В одному (1) зберігаються копії першої чверті XVIII ст. десятка документів на маєтності генеральному бунчужному в 1678-1687 рр. Костянтину Голубу (першого чоловіка Анастасії Маркович, яка потім вийшла заміж за вдівця – генерального бунчужного, майбутнього гетьмана Івана Скоропадського). Ці маєтності, в першу чергу села Довгалівка і Подолове, важко ідентифікувати, бо їх немає на сучасних картах, але стояли вони на р. Реті, що тече під Кролевцем. У другому універсалі Мазепа мимоволі прохоплюється, що Анастасія просила підтвердити маєтності по смерті чоловіка, однак гетьман видав універсали лише після її нового шлюбу з Іваном Скоропадським, «респектуючи злученя її в малженство з пном бунчучным ншим». Ці універсали, безперечно, є важливим доповненням документації гетьмана Івана Мазепи і в цілому «Українського Дипломатарія XVI-XVIII ст.».

У другому збірнику (2) містяться копії кінця XIX – початку XX ст. документів другої половини XVII ст., які зберігаються нині в РГАДА (щоправда, не завжди можна встановити, з яких саме фондів). Більшість документів стосується церковного і політичного життя тогочасної України, а збірник, очевидно, було зроблено кимось із київських істориків або на його замовлення. Він списаний переважно одним чітким почерком, але автор не завжди міг прочитати якесь слово в оригіналі і тут ставив три крапки. Крім того, видно, що автор дещо русифікував текст (так, він не проставляв літеру «ї»). Допущена помилка в датуванні універсалу. Стоїть «1729», хоча Мазепа помер ще 1709 року. Універсал не міг бути датований раніше 1700 року, коли Анастасія вдруге вийшла заміж. Тим не менш, його матеріали є дуже цінними, тим більше, що московські архіви за теперішніх умов стають особливо важкодоступними.

Тут у копії з «Малороссийских дел» за 1713 р. знаходимо донос невідомої особи на прихованих прихильників гетьмана Івана Мазепи. Він був адресований якомусь царському боярину. Сам же автор доносу не підписався, взагалі, він був очевидно неукраїнського, а російського походження і до того ж малоосвіченою людиною, що видно із його малограмотного письма. Так, він пише «гаттманна» замість «гетмана» і т.д. Можна припустити, що він був з числа московських ченців, які бували в тогочасній Україні. Свій донос він назвав «випись или цидулка», тобто «цидулка», подав навіть свої пропозиції щодо викорінення «измены».

Він указує на те, що «хитрия» українці на допомогу собі затають турків і запорожців (!), не розуміючи, що останні є плоть від плоті українцями. Називає й ряд старшин Лубенського і Переяславського полку. Інколи можна точно встановити їхні імена (Григорій Кулябка), але в більшості випадків приходиться вказувати ймовірну особу, оскільки після поразки повстання гетьмана Івана Мазепи відбулися суттєві кадрові зміни старшини на провідних посадах і найсучасніші довідники Ю. Гаєцького та В. Кривошеї (3) не дають чіткої відповіді (або взагалі мовчать) про старшину цих років у згаданих полках. Тому ми проставили ймовірні імена в дужках і виділили їх курсивом. Але головних царських ворогів автор доносу вбачає в українському духовенстві Гетьманщини, включно зі студентами Києво-Могилянської Академії, особливо в Межигірському Спаському в Києві і Лубенському Мгарському монастирях (там начебто був «скарбец», тобто скарб, казна гетьмана), пропонує «узять епископов, архимандритов киевских в монастирю Межигорском, также побрать

старших усих, бо онны вьси в одном совету, студентов ховают, запорожцев также ховают по монастырям чирнигиским чинам покривают...». Неясно правда, що означає «по монастырям чирнигиским чинам покривают». Чи це мається на увазі чернігівські монастирі, чи чернецький чин, тобто укривають в монастирях під виглядом ченців прихильників Мазепи? Автор доносу пропонує, щоб цар «усих их изволите избрати по городам и по монастырях», а поставити «по городам» московських воевод. Бо в українців «одна думка во всех, як епископи, так архимандрити, так игуменны, мижигорски... игумен хитриший, ...бо одно сами хитрия, а другое братов таких маю хитриших, бо с Мазепою забратоживали (побраталися. – Ю.М.), толко их тут тень, а душа и с Мазепою, бо онны за Мазепу безпрестанна Бога просат». Гарантія того, що Україна буде під Московією, московські війська «по городах, также и по монастырях», причому треба арештувати насамперед гетьмана, а дружин старшини брати в заложники. Як бачимо, цей рецепт постійно використовувався московськими й петербурзькими правителями щодо України в подальші століття.

Таким чином, усупереч століттями насадженого міфу про «споконвічну дружбу» росіян та українців документ переконливо засвідчує дійсне ставлення українців до московитів і в цьому полягає його цінність.

1. НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 65028.

2. НБУВ. – ІР. – Ф. 194. – № 121.

3. The Cossack Administration of the Hetmanate. – Cambridge, 1978. – N. 1/2; Кривошея В. В. Українська козацька старшина. – К., 2005.

* * *

№ 1

1689, березня 18 (8). – Батурич. – Універсал-привілей гетьмана Івана Мазепи.

«Пресвітлішших и державнішших великих гдрей и великих князей Иоанна Алексіевича, Петра Алексіевича и великие црні блговірние црвны и великие княжны Софії Алексіевны всея Великия и Малыя и Білія Россіи самодержцев их црского пресвітлого влчества Войска Запорожского обоіх сторон Днепра гетман Иоанн Стефанович Мазепа.

Вам пну сотникові кролевецкому, атаманови городовому, войтови и всім тоей сотні обивателем ознаймуем, иж супліковал до нас пн Костантий Голуб, прекладаючи, же на властном его кгрунті селят люде под Довгалювкою и под Подоловом своїм мешканцем и просил нас, абисмо ему позволили тими людмы по давному владіти и послушенство отбирати для дворовой своей вигоди. Теды мы, склонившиися до оног пна Голуба прозбы, приказуем вам, старшині городовий кролевецкой, абисте ему тих люде в своїм завідованю міти и з ных звывклого послушенства заживати не боронили, если так есть, як он нам прекладал, же на его власном кгрунті тие поменованіе люде поселившиися мешкают.

Дан в Батурич марта 8 року 1689.

Звышменованный гетман рукою власною».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 65028. – Копія першої половини XVIII ст. Наприкінці документа намальоване коло, яке символізує печатку, в середині котрого написано «місто печати»)

№ 2

1700 (?), листопада 26 (16). – Батурич. – Ствержувальний універсал гетьмана Івана Мазепи.

«Его царского пресвітлого влчества Войска Запорожского гетман Иоан Мазепа.

Всей старшині и черні Войска его царского пресвітлого влчества Запорожского, а особливе пну полковникові ніжинскому, старшині полковой, сотникові кролевецкому и всім кому би колвек о том відати надлежало ознаймуем, иж супліковала до

нас, гетмана, еще вдовуючи по мужу своему прошлом небожчику Костантию Голубу пні Анастасия Марковна, теперешняя пні Иванова Скоропадская бунчучная, просячи абисмо ствердили універсалом ншим тие части кгрунтов, якие юй самой и позосталой з нею дочці по мужу прошлом через висланных от нас особ виділено и в писмі розділом описано, то есть млин под селом Подоловом на реці Реті вижей и другой млин на ровчаку, прокопаном з тоеиж ріки нижей стоячий, ліс прозиваючийся Кирма з сіножатмы двома на урочищу Прудках будучимы и третою Боровицкою, до того з гаямы двома при дорозі, тут же под селом и за греблею Чорториею найдуючимися, двор в селі Подолові з садом, огородов два и голій без будинку пляц, под містом Кролевцем лежачий; принявши теи мы слушную прозбу менованной теперешней пні бунчучной и респектуючи злученя еї в малженство з пном бунчучным ншим, ствержаем тие всі нижей описанние добра, которие яко выражено в роздільном писмі, же вічне юй з дитиною приналежат, так и мы позволяем волне и спокойне у своей міючи поссессені (!) вшелякіи з оним, а особливо з млинов отбираты пожитки, а тут же в селі Подолові и людми посполиты(ми), на купленних от небожчика Костантия кгрунтах сидячимы, без жадной ніякой трудности владіти, в чом ижиби ні од кого жадная трудность и перешкода не діялас и кривди найменшой и спустошеня в тих же кгрунтах чинити ніхто не важилсся, пилно сим універсалом нашим варуем и сурово приказуем.

Дан в Батурині ноеврия 16 року 1729 (!).

Звышменованный гетман рукою власною».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 65028. – Копія першої половини XVIII ст. Наприкінці документа намальоване коло, яке символізує печатку, в середині котрого написано «місто печати»)

№ 3

1713 р. – Донос невідомого на прихованих мазепинців.

«Божию милостью пресвітлішого и державнішого великого государя нашего цара и великого князя Петра Алексеви́ча (sic) его царского пресвітлого величества, его милостью, царскому боярину или полковнику поимених випись или цитулка и изменая, удивляясь не помалу чом, то государь довіряет сим людем чиркаским, ане люди хитрия, не можна их дознатися правды, онны буцето государю спомагая, дают наподед (?) ездят толко (пропуск у тексті – Ю.М.)

А до тих людей к себе принять на помочь, бо сами не могут чого вчинити, так на помочь затагают запорожцев, турчина, аби государеві войска запропасть; если государь того не вчинит, не изволит побрати полковников, полковника лубенского (Андрія Марковича-?. – Ю.М.), судию (Леонтія Кичкаровського-? – Ю.М.), писаря (Григорія Кулябку – Ю.М.), асавула полкового Максима Дорошенка, Сухомоского, Леска Калинского, Инчипора (очевидно «Нечипора». – Ю.М.), сотника (пропуск у тексті. – Ю.М., I.T.) се в монастырю игумна з братам, намісника и з братом Пятого полатна полатного, иминна их: Филарет, Илия, Саватий, Иларион, Дииннси Пятей, казначий по русску, бо в них одна до мисль с полковником, также и переясловского полковника (Стефана Томару-? – Ю.М.) со всем улусом, узять епископов, архимандритов киевских в монастырю Межигорском, также побрать старших усих, бо онны вьси в одном совету, студентов ховают, запорожцев также ховают по монастырям чирнигиским чинам покривают, а по городам по винн[и]цам по браварах хаваются, также и по степах, если государь усих их изволите избрати по городам и по монастырях, а своих русских поставляти по городам воеводи, а по монастырям русских закоников, игуменов, намесников, духовных казначиев, писарев, да и сторожу в монастырю Лубенском, в Мижигорском монастырю, также в Переяславском, также изволите узять епископа, а русских поставляйте, у Киеве также по всех поставляйте русских, будете знати и скарби монастырския и панския по городах и по монастырах. Бо в них одна думка во всех, як епископи, так архимандрити, так игуменны, мижигорски архилярьски игумен хитриший, усих з намісником изволь пошукать от востока до запада, то таких не суть знати хитрих, бо одно сами хитрия, а другое братов таких мают

хитриших, бо с Мазепою забратоживали, толко их тут тень, а душа и с Мазепою, бо онны за Мазепу безпрестання Бога просат, а такая каверзники коли заочно онны то их и сякут и рубают, а коли в очи, таких на образ (*пропуск у тексті. – Ю.М.*) мужами назвать, такий тиия законники, еси государь изволит Украину над собою имити ю, то изволте руских людей держать як по городах, также и по монастырях. А если не изволит руских людей держати по городам, то не тока Украина не его будет, але на столицы и сам не одержиця, если сих часов не похватает их усих. Да пождавши онны с весны, да зберутця у купу и запоро[ж]ци и радамижские люди, тогда им чинтитт будешь и столица не твоя будет. Изволь, государь, в первых гатманна узять бавожо (?) скарбец в монастырю Мгарском, а жонны их и сами подаете, як прейдут со всими силами на столицу.

Изволте духовный чин переменить скоро, скоро, потом мало пишу, много чолом бию найниший слуга и богомолец за государя света великого».

(НБУВ. – IP. – Ф. 194. – № 121. – Копія. Тексту документа передуює запис копіїста: «Моск[овский] Гл[авный] арх[ив] МИД. Малороссийские дела 1713 г. № 32)

